

Универзитет у Београду
Тероризам, организовани криминал и безбедност

Мастер рад

**Могућности контраобавештајних служби у
супростављању чиниоцима угрожавања савремене
безбедности Западног Балкана**

Ментор:

др Радомир Милашиновић

Кандидат:

Ристо Клаћ 38/12 Т2

Београд, 2015.године

Садржај:

УВОД	6
1. ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА САВРЕМЕНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	11
1.1.Одређење безбедности као научне дисциплине	11
1.2. Дефинисање поља истраживања безбедности	17
1.3. Системи безбедности савремених држава	20
2. ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА УГРОЖАВАЊА	24
2.1. Појам угрожавања	24
2.2. Одређење угрожавања безбедности	27
2.3. Чиниоци угрожавања безбедности	30
3. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ	35
3.1. Појмовно одређење обавештајних служби	35
3.2. Историјат обавештајних служби	41
3.3. Подела и организациона структура обавештајних служби	46
4. КОНТРАОБАВЕШТАЈНА АКТИВНОСТ	52
4.1. Појмовно одређење контраобавештајне активности	52
4.2. Основне функције контраобавештајне активности	56
4.3. Реализовање процеса контраобавештајне активности	59
4.4. Контраобавештајни облик деловања обавештајне службе	61

5. ЗАПАДНИ БАЛКАН	64
5.1. Основне чињенице о простору Западног Балкана	64
5.2. Процеси стабилизације на простору Западног Балкана	67
5.5. Изазови и угрожавање безбедности Западног Балкана	68
 6. МОГУЋНОСТИ КОНТРАОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ ДРЖАВА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У СУПРОСТАВЉАЊУ ЧИНИОЦИМА УГРОЖАВАЊА САВРЕМЕНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА	 72
6.1. Обавештајно-безбедносне службе Републике Србије	72
6.2. Обавештајно-безбедносне службе Републике Хрватске	82
6.3. Обавештајно-безбедносне службе БиХ	86
6.4. Обавештајно-безбедносне службе Републике Албаније	89
 ЗАКЉУЧАК	 94
 ЛИТЕРАТУРА	 98

Могућности контраобавештајних служби у супростављању чиниоцима угрожавања савремене безбедности Западног Балкана

Апстракт: Предмет рада јесте контраобавештајно деловање служби у циљу спречавања угрожавања безбедности на територији Западног Балкана. Савремено доба је са собом донело и нове изазове и ризике по безбедност. Активности држава на плану сузбијања угрожавања безбедности се огледају како у превентивном раду, тако и у репресивним делатностима. Контраобавештајне службе имају задатак да штите државу од упада страних служби и да делују у циљу заштите државних интереса. Њихово деловање је усмерено на све оне који желе да подривају државни суверенитет и интегритет, али и на унутрашње непријатеље. Простор Западног Балкана је кроз историју био у фокусу великих сила и ратних дешавања, па се стога и саме службе налазе на правим искушењима и у данашње време. Разноврсни чиниоци угрожавања су присутни на овим просторима, па се стога захтева константна будност контраобавештајних служби.

Кључне речи: контраобавештајно деловање, Западни Балкан, угрожавање, чиниоци угрожавања, контраобавештајне службе

Options counterintelligence services to counter threats of modern security of the Western Balkans

Abstract: The object of this paper is counter-intelligence operation services in order to prevent a threat to security in the Western Balkans. The modern age has brought with it new challenges and risks to security. Activities states in fighting threats to security are reflected in the preventive work, and in repressive activities. Counterintelligence services are tasked to protect the country from the intrusion of foreign services and to act in order to protect national interests. Their action is aimed at those who want to undermine state sovereignty and integrity, but also the internal enemies. The Western Balkans have historically been the focus of great powers and of the war, and therefore the services themselves are the real trials and in the present time. A variety of threats are present in this region, and therefore requires constant vigilance counterintelligence services.

Keywords: counter-intelligence operation, the Western Balkans, threats, threats, counter-intelligence services

Радна биографија:

Ристо Клаћ рођен је 04.06.1989. у Зрењанину, где је завршио и основну школу, а средњу школу – гимназију општег типа „Ђура Јакшић“ је завршио у Српској Црњи. Дипломирао је на Факултету за правне и пословне студије у Новом Саду на смеру *Менаџер у пословно-цивилној безбедности*. На мастер мултидисциплинарним студијама *„Тероризам, организовани криминал и безбедност“* је благовремено положио све испите на студијама у трајању од 2 године или 120 ЕСПБ. Нема радног искуства.

УВОД

Актуелни догађаји на међународном плану доводе до сазнања да су конфликти и кризе свакодневна појава на глобалном нивоу. Узрок томе су разне нестабилности прозуроковане нетрпељивошћу која је завладала између верских, међуетничких, грађанских и других група, затим стварање разлике између богатих и сиромашних сталежа који теже подели и истицању свог друштвеног развоја и стварању разлике између припадника ових група.

Поред ових, могу се истаћи сукоби који су условљени одређеним циљем и интересовањима великих сила ради остварења сопствених потреба и достизања централне и водеће власти и моћи. Мимо ових нестабилности, можемо истаћи и процес нарушавања целине што условљава стварање малих, неуспешних и слабих држава којима је тешко да се одбране, а донекле и немогуће, уколико дође до сукоба између њих и јачих сила.

Државе и надлежни ентитети ради припреме, одржавања стања приправности и информисања о разним делатностима које могу имати негативне последице, оснивају обавештајне службе. Њихова сврха огледа се у остваривању функције националне и међународне безбедности, настојања да остваре циљ спровођењем обавештајних делатности како би пружиле адекватну заштиту и безбедност својој држави и свим њеним грађанима.

Обавештајне службе, како би прибавиле посебне и специфичне податке и информације који могу бити окарактерисане као тајна и од непроцењиве важности за вођење спољне политике, остварења националне безбедности, испуњења својих циљева и остварења интереса, заштите виталних вредности државе, територијалног интегритета и суверенитета, и целокупног система безбедности, остварују спровођењем своје обавештајне делатности.

Задаци и функционисање обавештајних служби се одвијају под надзором и у складу са нормативним актима државе. Државни врх све своје активности обавља у оквиру нормативне регулативе, те свој обавештајно-безбедносни систем усмерава и организује у циљу заштите националне безбедности.

Као најобухватнији појам под којим можемо разматрати појам и делатност обавештајних институција које се баве обавештајним, субверзивним и безбедносним делатностима, можемо сврстати под обавештајне активности.

Обавештајне службе своју основну сврху остварују долазећи до података који су специфични, представљају неку врсту тајних података и који су од великог утицаја приликом одржавања и очувања правног поретка, власти у држави, заштите и безбедности и свих осталих битних стратешких интереса који доприносе миру, стабилности и напретку државе како у остварењу сопствених и унутрашњих интереса тако и интереса на спољном плану.

Обавештајна служба намењена је спровођењу одређених и специјално намењених метода и средстава како би успешно обавила обавештајне, субверзивне, безбедносне и друге активности које су од виталног значаја за сопствену државу. Она настоји да заштити своје унутрашње и спољашње циљеве и интересе, одржи безбедност своје територије и грађања, али и настави активну политику коју је започела. Према томе држава организује обавештајну службу као специјализовану организацију свог државног апарата.

Обавештајне и контраобавештајне службе су од изузетног значаја за државу, могу се дефинисати и као њене витални делови који представљају очи и уши државе. Намењене су офанзивном и дефанзивном деловању, сазнавању тајних података ради откривања намера и интереса других држава тј. својих противника, али и чувању сопствених. Такође, примењују и активности дефанзивног карактера како би обезбедиле и очувале своје виталне вредности и интересе од других држава.

Ради адекватне заштите од потенцијалних опасности које би могле имати разарајуће последице, државе настоје да успоставе међусобну сарадњу на пољу обавештајног деловања. Та сарадња може условити да одређене државе буду доведене у незавидан положај уколико им буду одређени посебни услови који морају да буду испуњени како би сарадња била омогућена. Те услове им углавном постављају партнери, тј. друге државе, који могу бити и поражавајући за сопствену земљу.

Делатност обавештајне службе може обухватати и само тајне делатности, које су од значаја за државу у вођењу спољне политике, долажења до промене у одређеном начину деловања и вођења политчког режима, као и у промени смерница деловања у политици у другој држави отварајући јој могућности у спровођењу субверзивних активности на просторима треће земље, где се на основу становника те земље сазнају подаци и информације које су од изузетног значаја приликом дефинисања својих политичких смерница према тој држави.

Контраобавештајна делатност државе заснива се на онемогућавању страних обавештајних служби да продру у државне институције и дођу до поверљивих информација које су од виталног значаја за функционисање државе и друштва. Контраобавештајни рад представља скуп доста ризичних и озбиљних послова које оперативац службе безбедности мора да предузме како би заштитио сопствену државу од насртаја страних агената, али и унутрашњих непријатеља.

Контраобавештајно деловање службе безбедности државе је свакодневна појава, која омогућује држави да се несметано развија и очува своје виталне интересе. Сама безбедност државе јесте један од виталних интереса и ту службе безбедности имају примарну улогу. У нашем раду ћемо покушати да изнесемо чињенице о контраобавештајним могућностима држава Западног Балкана и њихово супростављање чиниоцима угрожавања савремене безбедности на овим просторима.

Простор Балкана је вековима представљао турску област по питању сукоба, те је окарактерисан у светској јавности као „буре барута“, поготово након сукоба 90-тих година који су довели до распада Југославије на више држава.

Простор Балкана заокупља положај који одликује значајним геополитичким карактеристикама. Представља мост који успоставља везу међу три континента. Геополитички положај је важан из разлога што омогућава упознавање разних облика испреплетаности супротних и различитих цивилизација, религија, интереса, култура, политичких схватања, интереса на војном и стратешком пољу, интереса у домену локалног, регионалног и глобалног плана.

Испреплетаност вере и народа доводи до настанка борбе за власт, освајање већих територија, доводи до сукоба око међудржавних територија које их деле. Вечите борбе које су владале историјом на Балкану, проузроковане су оружаним сукобима и споровима међу државама. Те борбе отвориле су пут спољним силама које су се мешале у “балканским пословима” и водиле се ставом “завади па владај”.

Модерни трендови у дипломатским и политичким речницима у употребу су увели термин Западни Балкан, који се у почетку користио не тако често, да би се данас све више усталио у свакодневној употреби. Сам термин је забележио одређени помак и у научној и истраживачкој литератури.

Као корен настанка овог појма означавају се последице настале приликом распада СФРЈ заједно са европским интеграционим процесима. Међународна заједница је одредила територијалну целину коју је сачињавао Западни Балкан који је карактеристичан по специфичним економским, стратешким, политичким, безбедносним особинама. У својству њене територије настала је нова држава која се простирала на територији где се некада простирала СФРЈ са Албанијом, али Словенију није обухватала.

Контраобавештајне могућности земаља Западног Балкана огледају се, пре свега, у чињеници да су државе које су настале распадом Југославије још недовољно развијене, па самим тиме и њихови системи безбедности нису адекватно припремљени за новонастале ризике и претње безбедности у пуној мери.

У нашем раду посветићемо се анализи и одређењу појма безбедности, као и појма угрожавања безбедности. Безбедност је од виталног значаја за функционисање државе, а модерно доба са собом доноси низ изазова и ризика по саму безбедност државе, као и повећање броја чинилаца угрожавања безбедности држава. Како смо конкретно везани за простор Западног Балкана, покушаћемо да објаснимо основне чињенице о овом простору, као и могућности за угрожавање истог.

Такође, а осврћући се на саму тему рада, примат ће се дати службама безбедности држава, пре свега обавештајним, као и њиховом контраобавештајном раду у циљу очувања државних интереса и заштите самих држава путем супростављања чиниоцима угрожавања безбедности. Наравно, циљ нам је да обрадимо контраобавештајне могућности држава Западног Балкана, како је то написано и у самом наслову рада, те ћемо кроз један преглед дати могућности држава Западног Балкана понаособ, када је у питању њихова контраобавештајна активност.

1. ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА САВРЕМЕНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

1.1.Одређење безбедности као научне дисциплине

Када се постави питање шта се може сматрати под безбедношћу, најчешћи одговор гласи да је то смањена претња по вредности које држава, друштво или појединац негује, а пре свега оних претњи које без икакве контроле могу угрожити опстанак неког објекта или вредности у блиској будућности. Тако се безбедност може окарактерисати као слобода од претњи које одређују свакодневни живот.¹

Данашње доба карактеристично је по огромном броју људи који су из страха за сопствени живот били приморани да напусте своје домове и крену у избеглиштво, а многи су и постали жртве агресије.²

Појам безбедности заузима веома посебно месту у друштву. Дефиниција појма безбедности није још увек тачно окарактерисана, из разлога што свакодневно долази до нових проналазака и развоја како технолошких производа тако и саме технике. Ипак, постоји начин да сам појам безбедности ближе разумемо, и то на основу истраживања скупа различитих теорија које су нам научници, захваљујући свом раду и изумима, приближили и учинили приступачним.

Главни циљ државе је да својим грађанима обезбеди свеобухватну заштиту, да благовремено уочи могуће претње које се припремају, те да превенцијом и активним радом предузме мере како се угрожавајуће појаве не би испољиле и угрозиле становништво и саму државу. Зато држава ствара систем безбедности који представља неку врсту безбедносне баријере која је усмерена ка заштити својих грађана и очувању територијалног интегритета и суверенитета.

¹ Вилијамс, П., *Увод у студије безбедности*, Службени гласник, Београд, 2012., стр. 43-44

² Кегли, В. Ч., Виткоф, Р. Ј., *Светска политика – тренд и трансформација*, Прометеј, Београд, 2004., стр. 573-575

Реалистички приступ у скупу са његовим комбинацијама који су усмерени ка разним правцијма и школама, има одређену мисију безбедности државе. Та мисија није прецизно дефинисана и не може се тачно раслојити на који објекат безбедности се мисли. Под објектом се подразумева следеће: држава, народ који живи и ради у оквиру њених граница, политичке заједнице без обзира на своју опредељеност етничког, идеолошког или верског карактера.³

Још из далеке прошлости датирају узајамни односи између човека и самог појма безбедности. Тиме долазимо до схватања да су термини сигурност и безбедност од најважнијег значаја и највише се користе, али да као сами термини нису довољно разјашњени.⁴

Код човечанства стално је присутан страх да се могу испољити одређене опасности проузроковане насиљем, ратом, терористичким нападима, агресијом која може да буде проузрокована незадовољством суседних земаља, а поред тога и од влада сопствених држава које су наклоњене примени силе ради остварења одређених потреба.

Без обзира што је релативно рано настала, сама безбедност је до данашњег дана остала доста неразјашњена, а данашње расправе о безбедности говоре у прилог чињеници да је она једна суштинска потреба, интерес и вредност. Тако о њеној потреби говори и Масловљева пирамида потреба⁵, на којој је безбедност позиционирана на доста високом другом месту иза самих физиолошких потреба човека. Такође, Масловљев ту истиче и садржаје безбедности, као што су одсуство насиља, неугроженост живота, стабилан посао, сигурност породице, здравља и имовине.

³ Симић, Д., *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002., стр. 29

⁴ Опширније: Димитријевић, В., *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973.,

⁵ Арнаутовић, Д., Касагић, Љ., Пајевић, Д., *Војна психологија*, ВИНЦ, Београд, 1988., стр. 142

На основу до сада изнетог, безбедност је веома присутна у држави а самим тиме и њеном уређењу, па се стиче закључак да је сама безбедност један систем који настоји да на основу скупа свих повезаних компонентни и функционалности створи једну интегралну целину која је ефикасна у пружању заштите и безбедности, како грађана тако и државе.⁶

Дефинисање појма безбедности ни данас нема одређену и јединствену дефиницију и садржај. Тако да се појам безбедности састоји од различитих елемената, појава, процеса који све у једном чине најважнији елемент у функционисању државе. Одбрамбено-безбедносна политика је потреба сваке државе, која функционише у циљу очувања безбедности грађана и државе.

Појам безбедности се нагло развија, заокупља пажњу друштва у широком луку без обзира што је и дан данас непотпун због времена у коме живимо. Друштво све више тежи модернизацији, па самим тим и појам безбедности добија модерно схватање, састављено од скупа теорија које су до сада биле актуелне и доступне, а које су биле примењивање, а неке се и данас примењују како би се овај појам што јасније описао.

Из дана у дан друштво се све више развијало и напредовало, те на основу тога и појам безбедности су чинили све новији и складнији облици, па се под тим подразумева сигурност, безбедност, изостанак свих акција и претњи које могу имати негативне последице по грађане и државу.

Безбедност се сматра темељом вршења свих животних активности и дужности, важан фактор за државу, друштво, појединца који се огледа у очувању стабилних односа у самој заједници, али и у међународној заједници која чини целину. Чињеница која се никако не може оспорити гласи да је безбедност главни појам на којем се заснивају сва друштва и настоје да га одрже у оптималности.

⁶ Ракић, М., Вејновић, Д., *Угрожавање система националне безбедности Републике Србије и Републике Српске*, Графопапир, Бања Лука, 2013., стр. 11-12

Мере и активности које се предузимају у циљу заштите, обезбеђења и спречавања испољавања свих извора, облика и носилаца угрожавања који могу довести до негативних последица, како по друштво тако и по државу, што се огледа на њеном суверенитету, територијалном интегритету и уставном поретку. Све ово наведено чини садржај појма безбедности.⁷

Постоји много дефиниција појма безбедности, али једино што је битно је да сам појам представља одсуство било каквих претњи које могу проузроковати негативне последице. Тако да сама дефиниција зависи првенствено од одређених група, појединаца и има историјски, организациони и друштвени садржај.

Сваки аутор је различито тумачио појам безбедности на основу својих усвојених ставова које је окарактерисао у сопственим делима. Међутим, приликом дефинисања безбедности и додељивања појму основних вредности и предвиђених циљева уочавају се препреке.

Смисао уређивања безбедности састоји се у нормирању друштвених односа, субјеката друштва, на начин који ће извести најмање отпоре у остваривању општих интереса државе. У случају отпора развоју безбедности, држава ће мерама принуде обезбедити остваривање њених виталних интереса⁸.

Појам безбедности своје корене налази од латинске речи *securitas-atis*⁹, што представља стање сигурности, непостојање опасности, неустрашивост, одбрану од свих негативних активности и које могу проузроковати последице и угрозити државу и друштво у њој.

⁷ Ракић, М., Вејновић, Д., *Угрожавање система националне безбедности Републике Србије и Републике Српске*, Графопатир, Бања Лука, 2013., стр. 12-13

⁸ Опширније: Ковачевић, С., *Основи безбедности и одбране, одабрана предавања*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1996.,

⁹ Кеча, Р., *Тероризам-глобална безбједносна пријетња*, Арт-принт, Бања Лука, 2012., стр.47-48

У енглеском говорном подручју постоје *security* и *safety*, где се *security* користи за означавање појмова националне безбедности, а *safety* је окренут ка одређењу способности деловања приликом спречавања да се догоде неке негативне ситуације које могу да угрозе безбедност.

Након овог требамо истаћи и појмове безбедности који су заступљени у руском језику, а тамо је карактеристично да се под термином *безбедност* подразумева неприсутност беде у материјалном смислу. У француском језику заступљени су појмови *securite* и *surete*, а у италијанском *sigurezza*.

Како је истакао Милетић¹⁰, не постоје иста схватања појма безбедности. Међутим, оно што је за сва схватања идентично је да је суштина у томе да се обезбеди свеобухватна заштита државе и грађана у њој, било да је претња усмерена од стране спољашњих или унутрашњих фактора, који могу довести до лоших околности, негативних последица по живот, права на слободу и дужности грађана а могу угрозити и сам уставни поредак.

Према наводима Стајића¹¹, безбедност би изгубила своју важност без сарадње са разним државним органа, где је њиховим радом и учешћем безбедност увек у приправности, мада потпуна безбедност, тј. одсуство свих облика и извора угрожавања не постоји, већ је стално заступљен неки степен ризика да неће све испасти као што је предвиђено, односно да нешто може кренути наопако.

Посматрајући разна светска, политичка, друштвена и друга дешавања, можемо закључити да је на врху свих активности истакнута безбедност, тј. њено стање и збивање. У свету се свакодневно дешавају разне промене и догађаји који неким своји делом могу довести до угрожавања, а и негативних последица по систем безбедности и то на пољу политичких дешавања испољени преко политичких немира и тероризма, ратњих претњи проузрокованих одређеним циљевима, односима у међународној заједници, природним, тј. елементарним непогодама и

¹⁰ Опширније: Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003,

¹¹ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Нови Сад, 2011., стр. 16-17

катастрофама које не можемо предвидети и на које никако не можемо утицати у циљу спречавања.

Хијерархија претњи допринела је стварању нових појава које су интересантне на пољу безбедности, што је условило суштинско редефинисање појма безбедности. Уобичајено схватање безбедности огледало се у заштити државе путем војне моћи и способности државе, а све то у циљу остварења својих интереса, мада је за данашње доба карактеристична превасходно политичка природа којом се стручњаци данас у широком спектру баве.

Државе су током самог хладноратовског периода промениле своје ставове и понашања, што је резултирало у превеликој количини употребе и поседовања оружаног арсенала, нуклеарног наоружања, као и стварањем разних војних савеза.

За човека, државу и њене грађане од виталног значаја је успостављање адекватног система одбране и заштита основних вредности, а то је живот, право и слобода грађана, обезбеђење територијалног интегритета и суверенитета. Све ово се односи на појам безбедности. Безбедност се може остварити предузимањем адекватних мера и активности које извршавају субјекти безбедности.

Разматрајући термин безбедности као стање које се односи на веома широк појам, можемо установити да се под њим подразумева жеља за отклањањем свих претњи, изазова и ризика који могу да угрозе стабилност и безбедност и да доведу до разарајућих последица. Те претње могу бити инициране из самог система или ван њега, те нам је зато непоходан склоп компоненти које се могу огледати на основу стања, организације и функције система као једне целине.

У свету су заступљени и употребљавају се другачији изрази који описују појам безбедности. На нашим просторима постоје два израза која донекле имају идентично значење, а то су сигурност и безбедност. Сигурност се односи на стање у којем не прети никакав фактор угрожавања који може бити усмерен према људима и држави. Безбедност као реч која потиче од речи безбедно карактерише стање које је безопасно, тј. не постоји никакава опасност која може проузроковати негативне последице.

1.2.Дефинисање поља истраживања безбедности

Посматрајући безбедност као науку, можемо рећи да је она новијег датума и још увек нема егзактну теоријску подлогу. Неке теоријске правце безбедности је могуће издиференцирати изучавањем стране литературе, али они углавном разматрају спољну компоненту безбедности, при томе занемарујући унутрашњу безбедност државе.

Сама *реалистичка теорија* безбедности полази од државе као основног субјекта и носиоца безбедности. Према овој теорији, безбедност државе се постиже уз подизање укупне војне способности у односу на претпостављене противнике. Средишња замисао реалистичког приступа безбедности и свих његових модалитета јесте замисао националне безбедности, која се означава као спољна безбедност државе. Дакле, ради се о једном класичном приступу безбедности, где је држава та која је носилац безбедности, а не неки други "недржавни актери".¹²

¹² Симић, Д., *Савремене теорије безбедности*, Реформа сектора безбедности, Зборник предавања, Центар за пручавање одбране и безбедности, Београд 2003, стр. 13-14

Неки од заговорника овог правца допуштају могућност да међународне организације играју другоразредну улогу, тако што посредују изворно државну вољу, али одбацују оцене по којима је систем државе застарео, као и да је у фази свог "историјског стратешког одступања пред изазовима и претњама којима објективно више није дорасла", како тврде нпр. најгорљивији глобалисти.¹³

Структурални неореалисти тврде да је надметање између држава нераскидиво од суштине њиховог бића, па самим тим и неизбежно, те да је сарадња између држава немогућа, нарочито након хладног рата, због њиховог настојања да у међусобним односима остваре релевантну предност, не обзирајући се при томе на апсолутну добит која је у односима сарадње међу државама готово извесна. Зависни неореалисти ипак сматрају да, упркос анархичном међународном систему, државе нису осуђене на међусобно надметање чији је врхунац рат, већ да су унутар међусобних односа упућене на самопомоћ.¹⁴

Либерално институционалистичка теорија безбедности прихвата многе поставке заговорника "реализма", као што је став да је преовлађујуће стање у међународном систему стање анархије, те да је у односима међу државама присутна сила и политика са позиције силе. Међутим, либерални институционалисти указују на значај међународне сарадње, посебно оне која се испољава кроз њене мултилатералне облике и институционално удруживање, као најделотворнији начин превазилажења насилних сукоба у односима народа и држава.¹⁵

Такође, они у први план истичу политичку, економску и културну сарадњу у односима "сложене међузависности", која се темељи на неслућеном техничко–технолошком напретку, те потискује усредсређеност само на националну безбедност, политику силе и војну моћ. У разматрању међународних односа и кретања у њима, а посебно у погледу појединачне, групне, националне,

¹³ *Ибид.*,

¹⁴ Опширније: Волц, К., *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно–војне односе, Београд, 2008.

¹⁵ Симић, Д., *Савремене теорије безбедности*, Реформа сектора безбедности, Зборник предавања, Центар за пручавање одбране и безбедности, Београд 2003, стр. 13-14

регионалне, међународне и глобалне безбедности, либерални институционалисти велики значај и улогу придају и тзв. недржавним чиниоцима и субјектима.¹⁶

*Теорија демократског мира*¹⁷ истиче да је колективна безбедност, као установа међународне безбедности, теоријски и у стварности најприсутнији концепт и модел. Ова теорија потиче из осамдесетих година 20. века. По овој теорији, државе са демократским уређењем не ратују између себе, јер постоји снажна интеракција између демократије, мира и безбедности.

*Глобалистичка теорија безбедности*¹⁸ је на становишту да је систем суверених држава већ уступио место глобалном друштву. Представници ове теорије сматрају да је стварањем глобалног економског система, глобалних финансија, мреже комуникација и информација, међународних мултинационалних и транснационалних субјеката, глобалне културе, те повезивањем свих људи света мимо постојећих граница, неминовна и изградња глобалног система безбедности.

*Социјално–конструктивистичка теорија безбедности*¹⁹ припада трећој групи приступа, тзв. "алтернативно–критичким приступима", и насупрот глобалистичкој теорији и теорији демократског мира, остаје при претпоставци да су државе и даље кључни субјекти међународне политике и међународне безбедности.

¹⁶ Симић, Д., *Савремене теорије безбедности*, Реформа сектора безбедности, Зборник предавања, Центар за пручавање одбране и безбедности, Београд 2003, стр. 14-16

¹⁷ *Ибид.*,

¹⁸ Симић, Д., *Савремене теорије безбедности*, Реформа сектора безбедности, Зборник предавања, Центар за пручавање одбране и безбедности, Београд 2003, стр. 14-16

¹⁹ *Ибид.*,

1.3. Системи безбедности савремених држава

Посматрајући данас међународну заједницу можемо закључити да је приступање проблемима разрешавања конфликта са позиције силе произвело потпуно супротне последице од жеља оних који их спроводе, те се може констатовати да је свакодневна употреба тзв. „дрвене палице“, како то наводи Милашиновић²⁰, узроковала још веће противуречности.

У безбедносном смислу, видљиво је да се настанак државе повезује са настанком организације државне власти, јер је то оно што државу разликује од племенских заједница. Та се организација успоставља било у вези одбране заједнице од спољних напада, или у вези одржавања унутрашњег мира.²¹

Модерно доба намеће чињеницу разматрања савремене безбедности, јер се развој модерне технологије и разних достигнућа никако не може оставити по страни. Кековић²² истиче да у данашњем времену треба истаћи у првом плану друштвено-технички аспект као један од најнеопходнијих. .

Држава својим изјашњавањем дефинише своје виталне вредности и ка њиховој заштити усмерава деловање система безбедности. Те вредности условљене су самим карактером друштвено-економских односа који владају у држави, степеном развоја производних снага, односом друштвених класа и правном и политичком надградњом.

Систем безбедности једне државе је подсистем друштвеног система и он из њега произилази. Свака модерна држава организује систем безбедности на начин и у обиму који одговара њиховим опредељењима, карактеру, потребама и могућностима.

²⁰ Опширније: Милашиновић, Р., *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996.

²¹ Јовановић, С., *О држави - основи једне правне теорије*, III издање, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922., стр. 25

²² Кековић, З., *Системи безбедности*, Чигоја штампа, Београд, 2009., стр. 82

Тачна је чињеница да систем безбедности штити владајући поредак у земљи, али исто тако он не може никако да буде у служби очувања тог поретка уз употребу насиља као и његове егзистенције на основама не демократског друштва, пошто је такав начин коришћена система безбедности одлика тоталитарних режима.

Систем безбедности државе подразумева нормативно, структурно и функционално уређену целину елемената, чијом се делатношћу остварује заштита државних интереса. Систем безбедности државе, у најширем смислу, чине највиши органи законодавне, извршне и судске власти, као и политичка и саветодавна тела надлежна за безбедност.²³

Можемо истаћи да систем безбедности државе представља правним прописима и политичким одлукама предвиђен и уређен делокруг надлежности, права и дужности органа и служби безбедности дате државе, који на основу законских овлашћења планирају, организују и спроводе радње, активности и поступке остваривања спољне и унутрашње безбедности државе.

Под самим системом безбедности Ђорђевић подразумева *„од државе или покрета уређени скуп синхронизовано ангажованих тела, организација и служби које примењују различите активности и мере у циљу заштите владајуће структуре и тајни и спречавају угрожавајуће делатности противника”*.²⁴

Такође, и Маслеша²⁵ у свом делу истиче једну доста комплексну и свеобухватну дефиницију система безбедности, па тако каже да је он један *„динамичан, сложен и специфичан подсистем у развоју сваког друштва. Његов је основни задатак да путем успостављених институција и оперативно-професионалних и специјализованих органа и служби са јасно утврђеним правима, обавезама и дужностима и потребном кадровском и техничком опремљеношћу, а на основу научностручних и стечених искуствених сазнања у проучавању, праћењу, анализи и целовитом објашњењу безбедносних појава, предузима комплекс*

²³ Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009., стр. 27–28

²⁴ Ђорђевић, О., *Основи државне безбедности – општи део*, ВШУП, Београд, 1987, стр. 114

²⁵ Маслеша, Р., *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2001., стр. 126

оперативних, тактичко-техничких и других превентивно-репресивних мера и активности, ради благовременог и успешног спречавања, отклањања и откривања свих унутрашњих и спољашњих извора и опасности угрожавања, а све у циљу очувања и заштите основних друштвених вредности (суверенитет и интегритет државе, уставни поредак, независност, територијална целовитост, права и слободе грађана), придржавајући се строго уставно–правних, законских и етичко–професионалних принципа”.

Стајић²⁶ дефинише систем безбедности као „облик организовања и функционисања друштва у спровођењу мера и активности на превентивном и репресивном плану који се предузимају ради очувања суверенитета и интегритета државе, њеног Уставом утврђеног поретка, права и слобода грађана, као и свих осталих друштвених вредности од свих извора и облика угрожавања.“

Без обзира што систем безбедности представља део друштвеног система и у последње време је доста истражен, ипак има сам себи својствене карактеристике које се разликују од државе до државе, а које су условљене природном функцијом коју он и обавља.²⁷

Тако Кековић²⁸ набраја најзначајније карактеристике система безбедности, које, како он наводи, произлазе из карактеристика самих организационих система, па тако наводи да је:

- систем безбедности један комплексан, отворен и доста динамичан систем,
- да је он део политичког система у свом ужем смислу,
- његово деловање је повезано са стањима одсуства опасности,
- да се одликује проактивном и реактивном функцијом,
- да има утицај на друштвене процесе,
- да им је улога различита у демократским и аутократским режимима,

²⁶ Стајић, Љ., *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 1999., стр. 32

²⁷ Мијалковић, С., Кесеровић, Д., *Основи безбедности са системом безбедности БиХ*, Факултет за безбедност и заштиту Бањалука, Бањалука, 2010., стр. 207–208

²⁸ Кековић, З., *Системи безбедности*, Чигоја штампа, Београд, 2009., стр. 88-89

- да он није произвођач нових вредности, већ њихов заштитник,
- због улоге људског фактора деловање је веома тешко предвидиво.

Мијалковић²⁹ наводи како је систем безбедности обухваћен природним, људским, материјалним, техничким, нормативним, политичким, и свим другим ресурсима државе у њеној функцији заштите сопствених интереса и виталних вредности. Даље, он наводи како се у његовом ужем смислу подразумевају одређени делови државних ресурса који су професионални, легални, директни и специјализовани, и као такви врше улогу чувара националне безбедности.

Данас је функционисање, организација и уређење самог система безбедности ограничено угрожавањем државе, те се њена безбедност мора адекватно испланирати, организовати и одредити, пре свега због модерних трендова у међународној заједници који условљавају уређење самог друштва, а које се заснива на демократији.

²⁹ Опширније: Мијалковић, С., *Национална безбедност*, КПА, Београд, 2011.

2. ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА УГРОЖАВАЊА

2.1. Појам угрожавања

Разматрањем чињеница у којима се може препознати појам угрожавања безбедности како друштва тако и државе и вредности које су од виталног значаја, схватамо да код овог појма морамо да разумемо нашироко његово значење, а самим тим и настанак појма угрожавања. Враћајући се корак уназад, приликом разматрања историје, видимо да су сва друштва и све државе биле више или мање подложне утицајима различитих облика и врста угрожавања.

Угрожавање је карактерисало време трајања, различита јачина и делатност испољавања, а самим тим испољиле су се и последице различитог карактера. У праисторији постанак самог човека карактерише време када је он настојао да заштити свој живот и живот својих ближњих и обезбеди бољи опстанак. Мада тада опасности нису биле толиког интензитета и негативног деловања као данас, могле су се окарактерисати као непознате опасности.

Како се развијао човек, а са њим и људска заједница угрожавање је добило нове размере и ескалирало је до те мере да човек буде угрожен од стране другог човека, нација од нације, државе су биле угрожене од других држава, а поред тога угрожавање се негативно односило и на друштвено-економски и културни развој.

Дошло је до повећања могућности да дође до криза и сукоба у свету, што је из дана у дан све више ескалирало. Под основним изворима избијања сукоба и довођења до нестабилног стања подразумевају се друштвени развој кога карактерише различит степен развоја; сиромаштво које је створило све већу удаљеност и јаз међу богатим и сиромашним светом; неприхватање другачијих ставова и изоштравања нетрпељивости на грађанском, међуетничком, верском и другом пољу.

На основу тога долази до дезинтергације, што даље резултира одвајањем и стварањем малих, зависних, слабих држава, а самим тим и држава којима је пропаст неизбежна. Поред овог, људи, а самим тим и државе, су стално биле гладне моћи и власти над одређеним областима које су биле богате стратешким ресурсима, те је тако дошло до великих сукоба око интересних сфера великих сила.

Систем безбедности одређене земље и њени безбедносни капацитети стално су били подложни разним врстама и облицима изазова, ризика и претњи од угрожавајућих појава које су различитог интензитета и резултата, а све у циљу примене мера ради отклањања тих појава. Из овог, произишла је потреба за прогнозирањем и обезбеђењем стања приправности коришћењем рационалних чинилаца система безбедности и средстава земље како би се одређење мере, технике и методе адекватно извеле.

Приликом прогнозирања, приступа се разматрању великог броја облика и врста угрожавајућих појава које карактерише одређени интензитет и време испољавања, ради предузимања мера предострожности како до ових појава не би дошло.³⁰

Под *појмом угрожавања*³¹ подразумевамо све оне појаве и понашање које је условљено човековим деловањем, појаве које могу проузроковати технички системи важног обима и то на дуже време, и деловање природних сила, тј. елементарних и природних непогода. На основу ових деловања долази до настанка последица које се негативно одражавају на сам интегритет човека, његово здравље, слободу, материјално стање тј. имовину, али такође и лоше се испољава по сам интегритет државе, њених виталних вредности, институција и на пољу међународне заједнице.

³⁰ Ракић, М., Вејновић, Д., *Изградња капацитета безбедности демократске државе*, Графопатир, Бања Лука, 2013., стр. 63

³¹ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Нови Сад, 2011., стр. 50

Све ово доводи формирању закључка да угрожавање можемо сместити у врсту опасности која може бити техничке, друштвене или природне сфере, која испољава своје негативне и угрожавајуће ефекте на живот, здравље, слободу, права људи, угрожава територијални интегритет, суверенитет, политику коју држава активно води и заступа, њено право, уставни поредак, штети нацији, народу и свим појединцима.

У периоду средњег века па све до неког почетка индустријализације, тежило се смањењу угрожавања које је утицало на безбедност државе, помоћу дефинисања и примене друштвених вредности у европским државама које су се огледале кроз спровођења идеја грађанских револуција које су значајно утицале на модерну државу. Идеје³² које су довеле до бољитка су сувереност народа, права човека, влада која представља народ и која је изабрана од њега, као и равномерна подела власти чиме се обезбеђује стабилност саме државе.

Вредности у оквиру друштвених односа су сколне сталним променама из разлога што константно долази до мењања и стварања нових вредности које су карактеристичне за људска друштва и њихову делатност. Те вредности које нису константне, друштвене групе настоје да искажу као схватања од великог значаја и да не представљају само ствар укуса како на етичком, естетском тако и на социјалном пољу, него схватање здравог, лепог и моралног укуса.

Па према томе можемо истаћи да је стално актуелан сукоб по питању вредности, оријентација и система, што даље може бити исказано кроз следеће тенденције³³:

- прва се односи на то да се постојеће вредности очувају;
- друга настоји са створи нове или већ постојеће вредности исправи.

³² Поповић, Д., *Стварање модерне државе*, Драганић, Београд, 1994., стр. 85 – 95

³³ Вејновић, Д., *Дефендологија – друштвени аспекти безбедности модерне државе*, Бања Лука, 2007., стр. 139

2.2. Одређење угрожаваања безбедности

У оквиру међународних заједница можемо разматрати околности које доводе до избијања конфликта и сталног развоја затегнутих ситуација и околности. Узрок и последице тих ситуација налазимо у вези која се развија између различитог нивоа друштвеног развоја, стопе сиромаштва која заузима завидни положај на граници историјског максимума, нетрпељивости која је завладала на расном и верском пољу, стварањем сиромашних и нејаких држава где влада и у великој је мери заступљена корупција и криминал, а настале су отцепљењем државне територије. Такође, за догађаје у будућности који ће стварати озбиљне последице како државама тако и њеним грађанима јесу борбе око природних ресурса.

У настојању да одредимо стање безбедности, долазимо до закључка да се стање угрожености које се константно налази на супротној стани и да представља и условљено је низом друштвених фактора.

Појавом човека и његове заједнице долази до појаве и угрожавања како државе тако и друштва. Не постоји друштво које на путу свог развоја није осетило неки облик угрожавања, који је био испољен у већем или мањем обиму, који је окарактерисао одређени временски период приликом свог интензивног деловања оставивши ране последице.

Појаве угрожавања³⁴ су се упоредо са периодом настанка и развоја човека мењале и добијале све већи значај, елиминишући тадашње догађаје који су били усмерени ка угрожавајућим околностима које су задесиле човека. Све већим развојем људске заједнице и саме појаве угрожавања добијају важније и значајније размере постајући опасније и сложеније.

³⁴ Ракић, М., Вејновић, Д., *Угрожавање система националне безбедности Републике Србије и Републике Српске*, Графопапир, Бања Лука, 2013., стр. 39-40

Како истиче Стајић безбедносно стање³⁵ се никада не може фиксирати, већ представља стање константне активности државе и друштва при стварању адекватног положаја у функцији предузимања превентивних или репресивних мере ради сузбијања или умањена претећих опасности и последица.

Можемо истаћи чињеницу која се означава кроз следеће, а то је да већа безбедност условљава мање шанси за појавом угрожавања, а обрнуто, што је већа угроженост то је и стање безбедности мање. На основу изнетих информација закључује се да држава мора, приликом решавања ових проблема, уложити све своје способности и средства како не би дошло до испољавања негативних последица.

Угрожавање се може остварити ако постоји само намера која има крајњи циљ да усмери одређене активности које могу проузроковати негативне последице према некој држави и утицати деструктивно на њен систем, уређење, територију и грађане. Па тако, само угрожавање може бити условљено свесним или несвесним намерама.

Код свесног угрожавања³⁶ увек постоји унапред припремљен план по којим се делује, јасна намера, употреба унапред предвиђених средстава и силе деловања, а све то у циљу остварења одређених намера и интереса који су од значаја за одређеног појединца, групу, друштво или државу који имају супротна схватања и циљеве од других појединаца, групе или државе према којима су ова деловања усмерена.

Код несвесног угрожавања³⁷ не постоји реална намера проузроковања угрожавајућих околности према другим појединцима или групама које један човек или група примењује.

³⁵ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Нови Сад, 2011. стр. 27

³⁶ *Ибид.*, стр. 49

³⁷ *Ибид.*,

По Стајићу, појам угрожавања³⁸ се односи на појаве и поступање које човек или група својим деловањем може да проузрокује, појаве које могу настати деловањем природе или техничких система у неком дужем временском интервалу, при чему постоји могућност настанка или су се већи испољиле штетне последице по човека, његове вредности, права, слободе, обавезе, територијални интегритет и суверенитет дате државе и њених установа, вредности како виталних тако и оних међународног значаја.

Друштво настоји да формира адекватне и посебне системе а то је систем безбедности³⁹ који ће бити намењен за заштиту од свих угрожавајућих околности и појава и за успостављање превентивних активности ради умањења последица и спречавања да до њих и дође. Ови системи су у модерном добу, тј. данас, дефинисани као посебни облици организовања друштва и државе, а све то ради очувања и заштите виталних вредности.

У данашње време одређени захтеви, који се превасходно односе на облик и носиоце угрожавања, морају бити испуњени као би се сам систем безбедности организовао и био способан за предузимање адекватних мера и радњи, тј. како би се одређени циљеви спровели у дело.

На пољу безбедности држава настоји да искористи све своје способности како би се стална изложеност било каквим претњама, које могу бити различитих интензитета, смањила и да се предузму мере, средства и захтевани нивои ангажовања приликом сузбијања претњи. На основу тога закључујемо да постоји потреба било да се односи на сферу политике или безбедности коју доносиоци одлука морају да спроведу у дело ради благовременог прогнозирања и припреме средстава и мера да уколико до појава угрожавања дође предузму се акције сузбијања.

³⁸ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Нови Сад, 2011., стр. 50

³⁹ Стајић, Љ., Гађиновић, Р., *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007., стр.123-124

Посматрајући кроз призму историјских догађаја, увек је постојала потреба да се угрожавање спречи или у што већој мери смањи, тј. ублаже последице, те је држава морала да предузме одређене напоре како би то и остварила, а све то на основу, како наводи Поповић⁴⁰, суверености народа, остварења значајних људских права и слобода, као и поделе власти, побољшала стабилност државе на основу чега се даље систем безбедности подвргао ојачању.

2.3. Чиниоци угрожавања безбедности

Угрожавање се може посматрати и као појава која је стално присутна у свим друштвима и државама без обзира на почетак и време развојног периода саме државе или друштва. Та појава може бити друштвеног, природног или техничког карактера. Угрожавање представља појаву која прати развој и постоји у сваком друштву и држави како у прошлости, садашњости тако и у будућности.

Можемо извршити поделу извора⁴¹ који угрожавају безбедност државе на следеће:

- изворе угрожавања настале друштвеним деловањем,
- изворе угрожавања настале природним деловањем,
- изворе угрожавања настале техничко-технолошким деловањем,
- опште чиниоце окарактерисане као извори угрожавања.

Као посебно интересна и сложена група извора угрожавања јесу *друштвени извори угрожавања*⁴². Њих условљава повезаност са развојем човека, друштва и државе. Често долази да приликом настанка и развоја државе, она сама буде

⁴⁰ Поповић, Д., *Стварање модерне државе*, Драганић, Београд, 1994., стр. 85-95

⁴¹ Јовашевић, Д., Ракић М., *Тероризам, безбедносни и правни аспекти*, ИПС, Београд, 2007., стр. 31-39

⁴² Опширније: Ракић, М., Вејновић, Д., *Изградња капацитета безбедности демократске државе*, Графопапир, Бања Лука, 2013.

мета разних облика и врста угрожавања, првенствено због тога што свој развој заснива на темељима цивилизацијски правних норми.

Првенствено из тог разлога, велики број аутора своја мишљења која се тичу безбедности државе, налазе у чињеници да је појава угрожавања продукт сталног трагања и историјског развоја људског друштва. Поред тога, различита интересовања и супротна схватања сматрају се као основна противречност друштва.

Посматрајући контрадикторне интересе, који су закупили свет и проузроковали настанак извора и појава угрожавања, следи повезаност између њих и супротних схватања и интереса. Када је степен контрадикторности толико ексалирао и достигао врхунац који није у могућности да се мирним путем реши долази до угрожавања безбедности и примене разних средстава који се на конвенционалној основи сматрају недозвољеним.

Сукоби⁴³ могу бити различитих облика, обима и врсте, а све је то условљено различитим интересима и њиховим интензитетом испољавања користећи разна средства и снаге било дозвољеног или недозвољеног карактера, како би се интереси спровели у дело. Сукоби који доводе до огромних материјалних уништења, прете и угрожавају губитком и угрожавају људске животе представљају најекстремније облике оружаних сукоба.

Настанку угрожавања претходи низ различитих узрока и утицаја који доводе до развоја овог појма. Данас под тим узроцима можемо уврстити последице фактора природних, економских, политичких, верских, историјских и других околности. Може се сматрати да је неусклађеност и превелика друштвена супротност довела до претераних друштвених потреса и сукоба који су донекле и резултирали распадом државе.

⁴³ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Нови Сад, 2011., стр. 57

Самим тим, до угрожавања долази и када одређене друштвене групе своје ставове, циљеве и средстава испољавају без обзира што се битно разликују и нису у равни са ставовима, средствима и циљевима других група, оне ће учинити све што је у њиховој моћи како би те своје циљеве и остварили. До друштвених сукоба углавном је долазило на основу погрешних циљева који су тежили да се остваре милом или силом, а проузроковали су озбиљне последице држави и друштву.

Данас, разматрањем фактора који највише доводе до угрожавања безбедности, истичу се следећи⁴⁴: политички, демографски, културни, економски, религијски, идеолошки фактори, међународни односи и друге околности које могу довести до сукоба, пошто је безбедност данас неминовно угрожена и то у скоро свих областима деловања људског друштва, где се политичка и социјална област може сматрати предводником већине немира и сукоба.

Политика⁴⁵ се може означити као скуп свих процеса, односа и институција које су организоване ради поштовања прописа и закона, регулисања сукоба и планирања радњи, мера и средстава од значаја за вођење заједничких пословних и животних делатности у једној глобалној заједници.

Потребно је напоменути да узроци који доводе до дезорганизације у друштву састављени су од криминогеног фактора који се испољава преко поремећаја економске стабилности, односа између појединаца, група, културних дешавања, културне неусклађености, проблема који се односе на живот, доводећи до распада друштвених структура и до нарушавања самог система безбедности у оквиру друштва и државе.

Социјално стање државе и сруштва представља карику изузетног значаја што се тиче безбедносног смисла. Посматрајући опремљеност, обученост, материјална и техничка средства, квалитет живота, политичку свест, квалитет и квантитет оружја

⁴⁴ Опширније: Ракић, М., Вејновић, Д., *Изградња капацитета безбедности демократске државе*, Графопапир, Бања Лука, 2013.

⁴⁵ *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1966., стр. 891

којом појединци располажу значајно утиче и мења структуру установљене безбедности тог становништва.

У данашње време заступљено је схватање да је социјално стање како државе тако и становништва главни извор и кривац уколико дође до угрожавања безбедности. Такође, постоје и они који сиромаштво доживљавају као везу која доводи до појаве самог тероризма и организованог криминала.

На основу тога уследила је и основна подела угрожавања на следеће групе, а то су спољни извори угрожавања и унутрашњи извори угрожавања. Код спољних облика угрожавања који прете разарању безбедности државе може се извршити подела на две врсте угрожавања, и то на оружане и неоружане.

Код облика угрожавања који настају споља, тј. као спољни облици угрожавања, истичу се⁴⁶:

- оружана агресија (која је средњег или високог интензитета);
- оружана интервенција;
- оружани притисак.

Као спољни облици неоружаног угрожавања наводе се⁴⁷:

- унутрашњи немири,
- међународни тероризам,
- субверзивна делатност,
- герила.

Као облици оружаног угрожавања који чине саставни део унутрашњих облика угрожавања јесу следећи⁴⁸:

⁴⁶ Опширније: Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Нови Сад, 2011.

⁴⁷ *Ибид.*,

⁴⁸ *Ибид.*,

- оружана побуна;
- тероризам НХБ оружјем;
- диверзије.

Као облици угрожавања који се могу сврстати у унутрашње неоружане облике наводе се следећи⁴⁹:

- делатност обавештајно-извиђачког карактера;
- саботажна делатност⁵⁰;
- рушилачке демонстрације;
- грађанска непослушност;
- пропагандна делатност;
- криминалитет;
- социопатолошке појаве;
- техничко-технолошки акциденти.

Узроци проблема појединачне државе и држава региона, налазе се у њиховим слабостима, неприкладној и недовољној организацији националног система безбедности. Потребно је истаћи да проблеми који настају и представљају хрпу проблема како на пољу међудржавних односа тако и унутар саме државе, а не предстоји им решење уколико се они са аспекта безбедности или војног аспекта посматрају, а не кроз проширене и разноврсније видике и могућности.

Безбедност не треба да се односи на развој, већ да првенствено буде усмерена на контролу, па се стога проблему безбедности као општем проблему треба подвргнути решавању на глобалном, регионалном и унутардржавном нивоу.

⁴⁹ *Ибид.*,

⁵⁰ Опширније: Ђорђевић, О., *Лексикон безбедности*, Привредапублик, Београд, 1989.

3. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ

3.1. Појмовно одређење обавештајних служби

Главни, а самим тим и један од најзначајнијих задатака државе је да сачува свој идентитет и самостални субјективитет у међународном праву. Зато се и њен опстанак на том пољу разликује од других заједница. Јака територијална целовитост представља одраз способности државе да опстане и сачува своју територијалну целовитост од разних угрожавања без обзира да ли су спољне или унутрашње природе.

Нестабилности у том погледу намећу употребу силе зарад опстанка државе. Политичка самосталност – независност државе је од великог значаја, јер представља да држава самостално може да доноси за њу најважније одлуке на пољу спољно политичких активности и на пољу свог унутрашњег развоја.⁵¹

Држава формира специјализоване безбедносне службе како би заштитила виталне националне и државне вредности и интересе у компликованим међународним односима савременог доба, а самим тим и унутрашњи поредак и безбедност од унутрашњих непријатеља. Значајно место као најелитнији субјекти безбедности заузимају обавештајне и безбедносне службе, које су надлежне за обавештајну и безбедносну делатност.

Обавештајна служба има задатак да прикупи безбедносно интересантне податке за поједина лица, која су значајна по питању стања безбедности, и све друге појаве које могу утицати на безбедност државе и појаве које је могу угрозити. Ту спадају сви подаци који могу бити од значаја да би се открио унутрашњи непријатељ и опасности које се тајно припремају и прете споља, а могле би да угрозе територијални интегритет и суверенитет државе.

⁵¹ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 29-30

Држава представља правну заједницу која располаже монополом физичке принуде у корист владајућих класа при очувању економске и политичке власти. Ту долази до изражаја скуп или систем закона који има један устав за народ који је под узајамним међуутицајем.

Стање појединца у народу означава се као грађанско, а целина је означена као заједница која је у односу на друге народе окарактерисана једном речју, а то је сила. Држава је другим речима скуп људи над којима су примењени, тј. владају правни закони.⁵²

Од давнина је човека занимало све што се налази у неговој близини, а посебно неке блиске особе са којима је остварио неку врсту посебних односа. Знатижељу је савладавао прикупљањем и анализирањем чињеница које су му биле непознате и заокупљале су му велику пажњу.

Стечена искуства су му доста била од користи за даљи развој и опстанак, тежак процес сталног надограђивања стеченог знања, оцењивања, процењивања, поспешивања свог статуса и моћи, и коришћење моћи према својој заједници и окружењу.

Основни циљ свих савремених држава био је усмерен у једном правцу, а то је да открије туђе тајне намере, а исто тако да своје заштити или прикрије. Посматрајући овај циљ који представља срж сваке државе које су заокупљене различитим интересима у међународним односима, а првенствено тајновитост стратегије долажења до важних и по питању опстанка битних података, дошло је до оснивања битних делатности, а то су обавештајна и контраобавештајна, где изразито битан значај добија обавештајна служба.⁵³

⁵² Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009.стр. 14-18

⁵³ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Правни факултет, Нови Сад, 2011., стр. 221

Данас око две стотине држава чини међународну заједницу, са тенденцијом даљега раста и повећања њиховог броја. Значајно је напоменути да је првобитни облик државе као заједнице представљала војна заједница чији је главни и основни циљ био заштита и одбрана од било каквих напада иницираних од спољних сила.

Како би обезбедили живот без трзавица и немира племена су настојала да се удруже и заштите своје чланове од разних опасности које су се дешавале и које су могле да се испоље у блиској будућности.

Како би обезбедили мир у оквиру заједнице уложили су велики труд у припреми и организовању војно способних чланова ради стварања војске – квалификоване оружане силе. Како је време пролазило дошло је до проблема у функционисању људских заједница, а поготову у најсложенијој људској заједници – држави, где су узроци тих поремећаја најчешће пронађени изнутра.

До тога је долазило због неспоразума и несугласица које су владале између чланова заједнице које су толико нарасли и добили на значају да су чак могли да проузрокују озбиљне сукобе, или су их већ довеле до усијања. Како би елиминисала и спречила опасности које су претиле изнутра, држава је морала да употреби физичку принуду (силу), па се у складу са тим залагала за одговарајуће механизме који ће јој помоћи у томе. Тако је обавештајно-безбедносни систем видела као спас и придала му је доста велики значај.⁵⁴

И обавештајна и безбедносна делатност добиле су низ дефиниција захваљујући стручњацима који су појмовно одредили обавештајну службу. Карактеристично за већину дефиниција је то да обавештајна служба представља специјализовану установу која чини саставни део државног апарата чија је основна делатност прикупљање, обрада и достављање информација и података од изузетног значаја и који могу бити окарактерисани као тајна страних држава.

⁵⁴ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 31-32

Обавештајна служба користећи тајна, легална, прикривена средства и методе, настоји да прикупи поверљиве тајне податке. Конспиративност се може свести као једна од њених најбитнијих обележја. Након прикупљања података следи њихова обрада како би се у одређеној форми доставили политичком и војном руководству земље, а све то у једном циљу а то је да се у миру или у рату политика води на адекватан и успешан начин.⁵⁵

Организација као што је обавештајна служба која има своје предвиђене активности, и по наређењу, намерама и крајњем циљу водећих политичких снага, настоји да прикупи, процени, преради и у одговарајућој форми достави водећим политичким структурама податке о противнику, а своје настоји да заштити и сачува од других, ангажује се у погледу делатности које ће омогућити да предвиђени политички циљеви буду спроведени и остварени.⁵⁶

Када би у материјалном смислу посматрали обавештајну службу закључили би смо да је она друштвено-историјски и класно условљена активност обавештајног, контраобавештајног и субверзивног карактера према противнику, те да користи разне методе и агентуру, да на легалан и прикривен начин дође до одређених информација и података, а своје настоји да заштити и одржи као тајним.

Горе наведене методе се користе зарад остварења овог специфичног и доста ризичног задатка, а то је долажење до одређених информација степенованих као тајним ради креирања своје политике. Други смисао је организациони, где је обавештајна служба истакнута као специјализовани део националног, наднационалног и субнационалног апарата који примењује исте методе и средства рада.⁵⁷

⁵⁵ Драгаш, О., *Савремена обавештајно-безбедносна заједница*, ИП Рад, Београд, 2009., стр. 45

⁵⁶ Ђорђевић, О., *Основи државне безбедности*, ВШУП, Београд, 1987., стр. 27

⁵⁷ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко – полицијска академија, Инпрес, Београд, 2010., стр. 82-83

Као специфична организација и делатност државних органа, обавештајна служба је намењена за прикупљање и проучавање података о страним државама, тј. потенцијалним противницима. Представља, како се то наводи у Војном лексикону⁵⁸, *„скуп делатности усмерених према одређеној држави ради разоткривања интересантних подручја која подразумевају политичке, економске, војне, научно-техничке области и др.“*.

Такође, у Лексикону безбедности⁵⁹ се под обавештајном службом сматра *„организација која поступа по циљу и наређењу водећих политичких структура и државе“*. Она настоји да прикупи што потпуније податке и информације које ће бити од великог значаја за државу. У опсегу њених делатности убраја се прикупљање, тумачење, анализирање, оцењивање, обрада и прослеђивање тајних и других важних података о непријатељу ради остварења политичких циљева и настојању да заштити сопствене структуре.

Обавештајне и безбедносне службе бројале су велики број обучених, променљивих и специјализованих кадрова. Припадници ових служби извршавају доста задатака. Ту је такође постојала потреба да се за посебне задатке образује посебна група, тј. организациона јединица која ће извршавати по унапред устаљеним принципима специјализовано намењене задатке. У складу и у оквирима са Уставом, Законом, Националном стратегијом и другим прописима, задаци ове службе се спроводе у дело.

Сама обавештајна активност је доста широк појам који обухвата свеукупну делатност обавештајних институција која је обавештајне, субверзивне и безбедносне природе. Такође, сврха обавештајне активности коју спроводи обавештајна служба јесте долажење до информација које су специфичне и

⁵⁸ Група аутора, *Војни лексикон*, Војноиздавачки завод, Београд, 1981., стр. 336-337

⁵⁹ *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986., стр. 240

поверљиве, а које су од великог значаја за очување или заштиту постојећег поретка власти, те за реализовање виталних интереса државе.⁶⁰

Како наводи Мијалковски⁶¹, у одређеној држави у функцији је јединствен принцип који важи за обавештајне службе. Поред ових принципа карактеристично је да у настојању одржавања националне безбедности државе, ова организације има и своје дефинисане принципе у оквиру сопствене организације.

Као саставни део државног апарата, обавештајна служба обавља унапред дефинисане задатке. Под тим задацима подразумевају се активности да се о тренутном непријатељу или онима који би то могли да постану у блиској будућности, прикупи што већи број значајних информација и података.

У Правној енциклопедији⁶² се у оквиру рада обавештајних служби убрајају следећи задаци: посматрање, прикупљање, анализа, сређивање и коришћење добијених података. Прикупљени подаци се углавном односе на економске, војне, политичке и друге значајне целине одређених држава. Ова служба у свом раду користи разне научне методе, поступке и средства, а све то како би својој земљи обезбедила одговарајуће информације ради остварења стабилности и мира у заједници.⁶³

Све што смо до сада представили усмерава нас на томе да дефинишемо обавештајну службу као специјализовану организацију која је саставни део државног апарата, који обавља низ послова који се протежу од обавештајних, информативних, безбедносних, необавештајних, субверзивних и других активности према одређеној непријатељској групи или држави, а све то у циљу очувања и заштите националне безбедности сопствене државе.

⁶⁰ Мијалковић, С., Милошевић, М., *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011., стр. 4

⁶¹ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 47

⁶² *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1989., стр. 952

⁶³ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко – полицијска академија, Инпрес, Београд, 2010., стр. 84

3.2. Историјат обавештајних служби

Како би мало ближе појаснили сам историјат обавештајних служби, морамо се дотаћи и њених најранијих почетака, те се водити историјским чињеницама које потврђују схватање постојања обавештајне активности и у најранијем периоду настанка државе као заједнице човека.

Временом, друштва су тежила напредовању и развоју, што је довело до нужности за сазнањима о разним догађајима и информацијама шта се збива у другом друштву. Радозналост није имала границе. Тако да сама сазнања о војним потезима нису била довољна, и тежило се сазнањима о свим осталим намерама противника на пољима као што је демографија, економија, култура, политика и све друге области од значаја.

Примера ради, у Енглеској је 1647. године⁶⁴ формирана прва обавештајна служба која је функционисала под смерницама и надлежностима њиховог парламента. Та година обележила је у правом смислу функционисање обавештајне службе, јер тада је највише представничко тело државе дефинисало све области деловања обавештајних и безбедносних активности.

Обавештајна служба је стручно усавршен склоп, организација састављена од обучених и способних појединаца. Она је друштвено историјска и класно условљена целина, која обавља тајне, обавештајне, контраобавештајне и субверзивне делатности које су усмерене према противнику у циљу добијања важних података ради даљег деловања државе.

⁶⁴ Милошевић, М., *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001., стр.19

Служба настоји да обезбеди и заштити безбедност државе како споља тако и изнутра, те омогућује да држава настави ка постизању одређених интереса у политици коју води.⁶⁵

Распрострањеност и сложеност захтева, усмеравала је ка томе да је те захтеве могао да извршава само скуп људи који је био организован у специфичан колектив које је имао један циљ, а то је да се прикупи што више информација о групама људи у оквиру своје земље како би спречили да дође до развоја непријатних изненађења изван граница те заједнице.

Ове захтеве ниси могли да испуне талентовани појединци него само посебно организоване јединице. Темеље обавештајне службе сачињавале су дефинисане потребе одређене људске заједнице, долажење до тајних података и њихова употреба, па тако и данас савремене обавештајне службе на основу овог темеља опстају и развијају се.

Појавом државе која је представљала облик класног организовања заједнице и друштва појавиле су се и обавештајне службе. Како би држава успешно водила како спољну тако и унутрашњу политику делатност обавештајне службе није могла да замени ни једна друга организација.

Обавештајна служба је веома важна за државну власт. Када би се окренули ка праисторији, уназад око 4000 година, можемо закључити да су захваљујући археолозима који су допринели да нам се историја приближи и јасније прикаже, откопани остаци града-државе Мари која је обухватала простор око реке Еуфрат (место где се је данас распрострањена источна Сирија), довели до одређених сазнања о постојању обавештајне активности још у то доба. Том приликом сазнали су за најстарији обавештајни извештај на свету, а то је шпијунски извештај који је био забележен на глиненој плочици коју су археолози ископали.

⁶⁵ Савић, А., *Увод у државну безбедност*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2002., стр. 42

Такође је позната и чињеница о обавештајној активности Спартанаца за време ратова са Персијом, када су податке достављали на воштаним таблама, а подаци су били вешто урезани на дрвене таблице које су после преливане воском, те су практично биле невидљиве информације на њима. Ово се најбоље изразило у време краља Леониде, када је прогнани спартански краљ Демарата слао информације из непријатељског табора.

У праисторији, када су се развијале људске заједнице и док су још биле примитивних схватања, људска знатижеља била је ограничених размера. Али, развојем и напредовањем заједнице, и стварањем и уједињавањем више заједница настала је држава. Тада је радозналост добила веће размере и није јој било граница на видику.

Људе је све више интересовало шта се дешава у оквиру других заједница, занимало их је буквално све. Желели су да сазнају које су њихове активности, које вредности цене, да ли су добро обучене или не, да ли по снази могу да им парирају, тј. да ли су јаче или слабије, да ли су склоне мирним решавањем проблема или прибегавању силе, итд.

Прво су ове активности, тј. откривање појединих детаља функционисања неких заједница, обављали појединци који су били надарени за овакве активности или групе од неколико чланова којима је управљао вођа-владар заједнице.⁶⁶

Како је време пролазило, дошло је и до модернизације и државе су образовале посебне институције које су се бавиле обавештајним радом. Под тим радом подразумевале су се активности прикупљања података и информација о ближем и даљем окружењу сопствене заједнице.

⁶⁶ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 10-12

Њихов задатак је био обавештајног карактера. У заједници је дошло до жеље појединаца да се удруже и смене своје владаре са власти. Они су ове припреме водили тајно, али временом, када су ојачали, кренули су да их испољавају јавно.

Руководеће структуре, тј. владари унутар заједнице, почеле су да организују засебну институцију унутар државе која ће се бавити разоткривањем побуњеничких страна, пучинско-превратничке и остале активности које бивају усмерене против саме државе и властодржаца. Тако је обавештајно безбедносна активност доживела преврат и претворена је у обавештајно-безбедносни систем.

Од тог времена па све до данас, у свакој држави формиране су обавештајне и безбедносне службе, које су у зависности од величине и моћи којом су располагале имале најмање две обавештајне и безбедносне службе, а неке су бројале и више од десет.⁶⁷

Ратови који су често избијали између држава довели су до настанка и формирања обавештајне службе. Из искуства, видели су да без познавања непријатеља не би се могло доћи до победе. Тако да је ова служба била савршена организација која би пласирала све потребне информације држави ради вођења успешне политике, а самим тим и борбе.

Почетно деловање у смислу прикупљања података вршиле су уходе и извиђачи, мада њихов рад није у потпуности могао да испуни захтеве и потребе водећег кадра. Они су били искључиво ангажовани пре и у току одређених дешавања.

⁶⁷ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 10

Државе су имале потребу за свеопштим и што разноврснијим информацијама о својим противницима (страним државама), па је то довело да се активности обавештајне и безбедносне службе позабаве и другим областима друштва.⁶⁸

Ратови који су били честа тема свих збивања, бројчано дефинисано око два и по годишње, довели су до тога да се државе што више приближе непријатељу, да се сазнају његове намере и да се што боље упозна. То је највише истакао познати војсковођа Сун Цу, јер су сва та дешавања имала велики значај при оснивању и формирању обавештајне службе још у шестом веку пре нове ере.

Као засебна организација државе настала је обавештајна служба која се развила из обавештајне делатности коју су обављали појединци или групе у одређеној заједници иако нису поседовали никаква стручна и професионална знања.

Заједница је имала вођу па је тако он дефинисао радне задатке које су ови појединци обављали. Они су имали улогу ухода и извиђача који су се активно ангажовали на прикупљању података о суседним заједницама, и то нарочито о оружаном или војној снази. Те активности обављане су повремено и интензивно и биле су изразито заступљене у време непосредног физичког напада на сопствену заједницу или организованог напада сопствене заједнице усмерене према некој другој заједници.

Прикупљене информације прослеђивали су вођи, који је на основу њих доносио даље одлуке која су биле од значаја за очување своје заједнице и припреме напада на суседну заједницу. Тако можемо да закључимо да се појам обавештајне службе родио као потреба сазнања намера и војних могућности непријатеља.

⁶⁸ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Правни факултет, Нови Сад, 2011., стр. 222-223

3.3. Подела и организациона структура обавештајних служби

Обавештајне и безбедносне службе извршавају корисне задатке и операције са циљем заштите националне безбедности и уставног поретка демократске државе, а те послове обављају тајно, пошто је и сама природа њихових операција директно везана за тајност.

Као специјализована државна организација, обавештајна служба у циљу обављања својих задатака има низ послова које мора да испуни да би остварила успешан резултат, а како наводе Алексић и Миловановић, то су⁶⁹: прикупљање, сређивање, обрада, проучавање, анализа, презентовање и коришћење разних добијених и стечених информација из разних области, а пре свега политичког, економског, војног, културног, научног и другог значаја, тј. оних области од којих држава има највише интереса и за које је заинтересована.

Зна се да је свеопште прихваћена чињеница да је обавештајна делатност кључни чинилац самог система националне безбедности, а ако том приликом сам суверенитет државе⁷⁰ дефинишемо као саму могућност државе да одлучује самостално о суочавању са унутрашњим или спољашњим проблемима, те да ли ће потражити помоћ страног фактора и тиме знатно ограничити своју слободу, онда слободно можемо рећи да су обавештајне службе и њихова делатност крајња линија одбране једне суверене демократске државе.

Постоји више начина на које обавештајне службе могу да се поделе, а све у циљу квалитетније обављеног задатка. Могу бити⁷¹: *централне и ресорне* (то су оне које заузимају одређено место у држави), *војне и цивилне* (то је подела према врсти рада), *опште и специјализоване* (према специфичним задацима које обављају) и *националне и наднационалне* (њихова улога се огледа у блоковској подељености).

⁶⁹ Алексић, Ж., Миловановић, З., *Лексикон криминалистике*, Врело, Београд, 1983., стр. 112

⁷⁰ Волц, К., *Теорија међународне политике*, Александрија Прес, Београд, 2008., стр. 108-109

⁷¹ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Правни факултет, Нови Сад, 2011., стр. 224

Свака развијена земља поседује самосталне организације без обзира да ли су оне у већем или мањем броју, њихова функција је јасно дефинисана и од значаја за сопствену државу, оне су међусобно повезане и представљају значајан фактор а то је обавештајни систем земље који је веома често означен као обавештајно-безбедносни систем.

Како смо и навели у претходном делу рада, свака држава има службе које имају посебно место у држави. *Централна обавештајна служба*⁷² је основна и главна служба, са јединственим и општим карактером. Она је од великог стратегијског значаја, јер место које заузима је од главног и водећег значаја. Док се *ресорним обавештајним службама* дефинишу све остале које намењене за прикупљање информација од посебног значаја за државу. Оне су посебно специјализоване за одређене области и саставни су део државног ресурса који обухвата спољну и унутрашњу политику, економију, одбрану и сл.

Такође, централна обавештајна служба је намењена да спроводи обавештајну делатност усмерену према страним државама, да примењује прикривене акције ради долажења до поверљивих и тајних података који се односе на политичка, војна, дипломатска, економска и друга питања.

Она је широких размера деловања које се не простира само на сопственом простору, већ и у региону и у свим земљама где има одређени интерес били које природе.

Обавештајна служба Министарства одбране, тј. Војске, назива се *Војно-обавештајна служба*⁷³ (ВОС), и она представља службу која се бави прикупљањем података о оружаним снагама својих противника, које након обраде представља као процену или анализу могућих намера противника, те их достави војном и политичком руководству. Све ово се спроводи у циљу благовремене припреме, употребе адекватних оружаних снага, као и успешног вођења спољне и унутрашње политике земље у случају да дође до

⁷² Ибид.,

⁷³ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Правни факултет, Нови Сад, 2011., стр. 224

рата и немира.

У оквиру Министарства спољних послова⁷⁴ функционише *Обавештајна служба МИП-а*, која је оформљена ради обавештајне и извиђачке делатности, а чији резултати, добијена обавештења и процене су од изузетног значаја за функционисање и деловање самог министарства. Обавештајним методама истражује се инострана проблематика, а потом се добијени подаци прослеђују руководећим структурама државе ради успостављања јаке и несаломиве унутрашње и спољне политике.

Како даље наводи Стајић, постоји и *Економска обавештајна служба*⁷⁵, која има задатак да у домену економских збивања страних држава истражује њену економију, те онда такве податке даље доставља ресорним службама спољне трговине ради анализе и процене даљих могућности у економском погледу, а све то ради задовољења својих економских циљева, развоја економије и остварења најповољнијих резултата.

Такође, Стајић даље наводи да постоји и *Нуклеарна обавештајна служба*⁷⁶ која своје задатке усмерава ка обавештајној делатности према институцијама које се баве нуклеарним истраживањем у страним државама, обавештајним обрађивањем индустријских постројења која су задужена за стварање нуклеарног наоружања, даљем напредовању и количини нуклеарних средстава, производњи и другим намерама, а све то у циљу достављања ових података свом руководству. Ту је искључиво у првом плану сазнање о нукларној сили првенствени задатак ове службе.

На крају, он наводи још и *Наднационалну обавештајну службу*⁷⁷, која је настала у истом периоду када се развијају и велики војни савези (НАТО и ВУ). Сврха њиховог развијања и настанка је да се удруженим оружаним снагама дође до података, анализе и процене о обучености припадника,

⁷⁴ *Ибид.*, стр. 225

⁷⁵ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Правни факултет, Нови Сад, 2011., стр. 224

⁷⁶ *Ибид.*,

⁷⁷ *Ибид.*,

оружаним снагама и средствима које се припремају на противничкој страни, а од изузетног су значаја за стратегијско и оперативно планирање у рату.

Можемо истаћи још неке службе чији је допринос од великог значаја а то су обавештајне службе политичких партија, политичких покрета и емиграционих организација.

Посматрајући данашње обавештајне службе које су организоване на доста сложен начин и зависе од културе која влада у друштву, традиције, међународног положаја који држава ужива, њене распрострањености и величине, опсега дужности и овлашћења и сл., може се рећи да је само организациона целина условљена потребама које држава жели да испуни.⁷⁸

Како би смо сам појам организације савремених обавештајних служби што ближе и јасније схватили, а самим тим и њене делатности, али и организацију и послове које оне обављају како би дошле до унапред предвиђених циљева, морамо знати и шта представља и која су одређења самог појма њихове организације.⁷⁹

Под организацијом се подразумева одређена група људи која се удружује ради остварења унапред постављених циљева коришћењем предодређених средстава независно која је област друштвеног живота у питању. То је складан друштвени систем којег сачињавају више повезаних и усклађених елемената као што су људски, материјално-технички, комуникациони, информациони и други потенцијал.

Целокупна организација функционише по унапред одређеним принципима и правилима која су карактеристична за њу саму, а све то у циљу остварења својих јасно дефинисаних планова примењивањем одређених активности.

⁷⁸ Драгаш, О., *Савремена обавештајно-безбедносна заједница*, ИП Рад, Београд, 2009., стр. 67

⁷⁹ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко – полицијска академија, Инпресс, Београд, 2010., стр. 85-86

Систем националне безбедности у својим оквирима уређује обавештајно безбедносни систем који је састављен од већег броја обавештајно-безбедносних установа које своју основну улогу спроводе обављањем својих задатака, а то су обавештајне и контраобавештајне активности.

Број установа условљен је значајем појединих чинилаца међу којима се могу сврстати: политички интерес, економска стабилност, војна моћ саме државе, прецизирање националних интереса, спољнополитички циљеви и положај који дата држава ужива у међународним односима, сарадња са суседним државама и настојање очувања територијалног интегритета и суверенитета територије, заштита сопствене државе од свих безбедносних изазова, ризика и претњи, самим тим и очување националне безбедности своје државе.

Држава ја изложена различитим проблемима који могу да је угрозе. Проблеми значајнијег фактора су војни, политички и економски. Они утичу на развијање система, тако што у зависности од одређених проблема и области у којима су неопходне посебне активности и обученост кадрова служба добија назив специјализована обавештајна установа, која у складу са стратегијом националне безбедности и приоритетима на спољном плану у области политике, захтева висок степен информисаности како би држава резервисала себи опстанак, развој и углед у међународном окружењу.⁸⁰

Организациони склоп обавештајне службе састоји се из унутрашње организације коју чине организационе јединце, садржајем, распоредом и описом одређених послова који спадају у делокруг рада одређених јединица и везе које су успостављене између њих.

Посматрајући обавештајне службе можемо закључити да оне имају како на хоризонталном тако и вертикалном принципу организовања скоро идентичне организационе структуре, а све то у зависности од основних начела која су

⁸⁰ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко – полицијска академија, Инпрес, Београд, 2010., стр. 86

карактеристична за саму службу.⁸¹

*Под хоризонталном структуром организовања обавештајне службе*⁸² можемо истаћи поделе на организационе целине и то на управе, секторе, одељења и дирекције, а тиме настојимо и да покажемо вештине њихових активности (примера ради, војне организације углавном користе нумеричка распознавања додељивањем бројева).

Поред нумеричке ознаке постоји и описна, која се може исказати следећим именима: дирекција за безбедност, оперативно одељење, контраобавештајни рад, итд. Код ове структуре организовања обавештајне службе битно је истаћи да се обавештајне, превратничке, контраобавештајне и друге активности сматрају основним садржајем рада које извешавају обавештајне службе.

*Вертикални принцип организовања*⁸³ битно се не разликује од хоризонталног принципа. Обавеза је придржавати се основних радних начела, организација и функција службе на којој делује мора обухватити, поред територије државе којој припада, и део изван граница, тј. иностранство, а све то у циљу испуњена нужности постојања и рада обавештајне службе.

⁸¹ Драгаш, О., *Савремена обавештајно-безбедносна заједница*, ИП Рад, Београд, 2009., стр. 67

⁸² *Ибид.*,

⁸³ *Ибид.*,

4. КОНТРАОБАВЕШТАЈНА АКТИВНОСТ

4.1. Појмовно одређење контраобавештајне активности

Почетак новог миленијума донео је са собом и знатно повећање потенцијала обавештајних служби, који је достигао свој историјски максимум, те државе међународне заједнице теже ка повећавању сопствених контраобавештајних могућности, чиме долазе у шансу да благовремено и одговоре на потенцијалне претње по њихову националну безбедност, тј. да адекватно схватие обавештајне претње упућене од спољног фактора.

Сама *контраобавештајна активност*⁸⁴ представља један веома комплексан, неизоставан и саставни део самих безбедносних капацитета неке државе, а служи зарад борбе против тајних акција (како обавештајних тако и необавештајних), али и операција иностраних обавештајних служби.

Злоупотреба савремених технологија, стварање глобалне комуникационе мреже, константна иновација агентурне методе обавештајне службе, повећање претњи од иностраног обавештајног фактора, организованих криминалних групација, као и терористичких колективитета, довели су у ситуацију да државе своје контраобавештајне капацитете константно повећавају.⁸⁵

Сама чињеница да се контраобавештајне активности држава међународне заједнице налазе у сталном порасту, правда се и повећању фактора угрожавања безбедности тих држава, пошто су претње по безбедност постале доста комплексније, агресивније, комбинованије, а самим тиме и процентно успешније од свих до сада познатих.

⁸⁴ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, КПА, Инпрес, Београд, 2010., стр. 46-47

⁸⁵ Опширније: Бајагић, М., *Инострана искуства у развоју теоријског и организационог концепта контраобавештајне активности*, Безбедност, МУП Републике Србије, Графолик, Београд, 2009., стр. 370-385

Последице које операције страних обавештајних служби остављају по безбедносне капацитете и интересе земље против којих су усмерене негативног су карактера, па стога државе морају да увећањем сопствених могућности анализирају, схвате и организују адекватан одговор на основу којих штите сопствене интересе.

Савремени безбедносни услови у оквиру међународне заједнице директно имплицирају на државе да своје контраобавештајне капацитете концентришу ка истом циљу, те да отворе могућност супростављања обавештајним операцијама страних обавештајних служби, али и свим осталим претњама по безбедност.⁸⁶

Знајући да претње које представљају угрожавање по националну, али и глобалну безбедност, произилазе из деловања страног обавештајног фактора, саме државе теже ка иновацијама сопственог стратешког деловања везаног за националну безбедност.

Усвајањем модерних стратешких одлука по питањима националне безбедности, контраобавештајног рада, антитерористичког деловања, спречавања пролиферације оружја за масовно уништење, али и сузбијањем организованог криминала, државе штите своје виталне вредности и интересе.

Такође, битна је и чињеница да се убрза интеграција контраобавештајних потенцијала путем увођења иновација у мисије и циљеве контраобавештајних служби, кроз осавремењивање кадровске, техничке и других компоненти, као и подизања нивоа сарадње кроз кооперацију са државама које већ имају такве безбедносне интересе.

⁸⁶ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, КПА, Инпрес, Београд, 2010.године, стр. 47

Сама контраобавештајна делатност, како наводи Милашиновић, „*представља оријентацију службе на сузбијање и разоткривање делатности непријатеља и његових обавештајних операција, заштиту информација од страних обавештајаца, те се може сматрати и полицијском функцијом*“.⁸⁷

Сама предност контраобавештајне службе у односу на обавештајну приликом реализовања задатака, огледа се у чињеници да она своје делатности спроводи на сопственој територији и са својим сународницима, па јој је стога и лакше да донесе закључак да ли неки грађанин ради као страни обавештајни фактор, него што је то страној обавештајној служби која жели да заврбује становника земље према којој је усмерила своје деловање.⁸⁸

Контраобавештајна делатност је, како наводи Драгишић⁸⁹, „*посао служби безбедности усмерена на спречавање деловања страних обавештајних служби, терористичких, екстремистичких, организованих криминалних група и других појединаца, организација и покрета који својим активностима угрожавају заштићене државне и друштвене вредности*“.

Све напоре целокупног обавештајно-безбедносног система морају да прате и напори саме безбедносне заједнице и државе у циљу увећања националних безбедносних потенцијала.

Савремена улога контраобавештајних служби је у овим, доста измењеним, условима новог миленијума, изашла из оквира њиховог традиционалног схватања и деловања, те данас, а зарад откривања, истраживања и превентивног деловања на савремене ризике и претњи безбедности, захтева нужност по питању кадровске политике, материјалног и технолошког иновирања, те осталих комплексних и конкретних промена у циљу увећања контраобавештајног потенцијала.

⁸⁷ Милашиновић, Р., *Тајне паралеле – обавештајна служба у међународним односима*, 4.јул, Београд, 1981., стр. 19

⁸⁸ Драгаш, О., *Савремена обавештајно-безбедносна заједница*, ИП Рад, Београд, 2009., стр. 55-56

⁸⁹ Драгишић, З., *Систем националне безбедности Републике Србије*, Чигоја штампа, Београд, 2011., стр. 230-232

Измењене претње које настају деловањем страних сила или других обавештајних ентитета непријатеља, довеле су до појаве одређених функција контраобавештајне активности које су постале приоритетне за све обавештајно-безбедносне системе држава, уважавајући чињеницу да је она постала вероватно најважнији сегмент свеукупног безбедносног потенцијала државе.

Успешност контраобавештајне активности као одговора на претње безбедности држава, огледа се, поред примарног онемогућавања страних обавештајних фактора, и на сузбијању потенцијалних претњи које политички врх окарактерише као такве.

Тиме се може закључити да је контраобавештајна активност, како то наводи Бајагић⁹⁰, постала све више офанзивног карактера, у својој тежњи да благовремено открије обавештајне или субверзивне планове, намере, потенцијале или акције предузете од стране страних сила, са циљем да оне не изазову негативне последице по националну безбедност или виталне интересе државе.

Контраобавештајна активност подразумева доста опширнију акцију, па се стога не може свести на пуко откривање и хватање шпијуна (било страних било домаћих), већ је и усмерена на схватање и неутралисање целокупних акција страног обавештајног фактора.

Под контраобавештајном активношћу можемо сврстати и прикупљање информација, заштиту од шпијунирања, саботажа, диверзија, убиства, које су требале бити изведене по налогу или од стране страног фактора, организације, групе, личности, као и терористичких колективитета.

⁹⁰ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, КПА, Инпрес, Београд, 2010., стр. 49

Приликом дефинисања контраобавештајне активности, уочавамо њене дефанзивне и офанзивне карактеристике.

*Дефанзивна улога*⁹¹ контраобавештајних служби се огледа у откривању и пресецању продора страних обавештајних служби, изградњи заштите од дејства страних обавештајних служби, израду строго поверљивих извештаја о иностраним обавештајним операцијама, безбедносно селектирање кадрова из државних институција, планирању и извођењу сложених безбедносних операција.

*Офанзивна улога*⁹² контраобавештајних служби огледа се у продирању у непријатељске структуре, комбиновање и надоградњу сазнања о страним обавештајним намерама, хватању шпијуна или двоструких агената, ширењу дезинформација у непријатељске редове, као и завршном ударцу на непријатељске обавештајне установе.

4.2. Основне функције контраобавештајне активности

Сама контраобавештајна активност има сопствене специфичне и посебне функције, које се подударају са другим мерама класичних служби безбедности, али и операцијама спољне обавештајне службе. Како Бајагић⁹³ наводи, контраобавештајна активност има своје четири основне функције, и то:

- прикупљање информација о страним обавештајним службама и службама безбедности, као и њиховим активностима из отворених и тајних извора;
- евалуација/обрада прикупљених контраобавештајних информација;

⁹¹ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, КПА, Инпрес, Београд, 2010., стр. 48

⁹² *Ибид.*,

⁹³ *Ибид.*, стр. 52

- процењивање (истраживање и анализа) структуре, особља и операција страних обавештајних служби и служби безбедности;
- реализација операција у циљу прекидања и неутралисања служби безбедности и обавештајних служби које су укључене у непријатељске активности усмерене против националне безбедности.

Такође, он даље, а не улазећи у све аспекте/функције контраобавештајног рада које се могу сврстати у контраобавештајну активност, као најчешће функције контраобавештајне активности наводи⁹⁴:

- заштиту сопствених тајни и прикупљање информација о страним обавештајним службама и њиховим активностима и намерама;
- откривање активности страних обавештајних служби и њихових позиција у сопственим структурама;
- истраживање и анализу структуре, кадрова и операција страних обавештајних и безбедносних служби;
- операције у циљу уништавања и неутралисања потенцијала страних обавештајних и служби безбедности које предузимају субверзивне и друге активности против националних интереса и националне безбедности

Заштита тајни представља прву функцију контраобавештајног рада, а имамо два аспекта који су повезани са овом функцијом, и то су физичка безбедност која подразумева чување тајних информација од лица која им немају приступ, као и креирање свести код лица која директно рукују тим информацијама о заштити истих. Када говоримо о физичким мерама безбедности, оне подразумевају да се информације заштите од страних агената (обавештајаца), тј. да се спречи приступ у близини или блиском додиру са тим поверљивим информацијама.

⁹⁴ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, КПА, Инпрес, Београд, 2010., стр. 53

Откривање страних обавештајних активности које су усмерене против националних вредности и интереса одређене земље представљају другу функцију контраобавештајног рада, а она обухвата идентификовање појаве непријатељске обавештајне делатности као и благовремено долажење до информација о обавештајним продорима непријатеља. У овој функцији контраобавештајне активности се захтевају доста напорне анализе у сврху идентификовања, анализирања, антиципирања и онемогућавања стране обавештајне операције која је усмерена на сопствене вредности и интересе. Овде се користе све савремене методе прикупљања информација и сазнања, преко класичног агентурног метода до отвореног извора прикупљања, а процес је изузетно комплексан и захтеван.⁹⁵

Процењивање представља трећу функцију контраобавештајне делатности, а састоји се у прикупљању објективних и благовремених контраобавештајних информација, а све у сврху процењивања тих информација у односу на саму природу угрожавања и последице које могу настати његовим деловањем. Ова функција контраобавештајног рада пружа одговоре на начин усмеравања сопствених безбедносних капацитета, мере и активности које су неопходне у превентивном и репресивном деловању, проактивних мера и акција које се предузимају зарад сузбијања глобалног тероризма, као и усмеравања националних потенцијала и циљу сламања организованог криминала.

Неутралисање и уништавање потенцијала и намера страних обавештајних служби представља последњу функцију контраобавештајне активности, а под њом се подразумева употреба најофанзивнијих мера, активности и поступака помоћу којих се ефикасно спречава штетно дејство иностраних обавештајних ентитета.

⁹⁵ Опширније видети: Бајагић, М., *Обавештајна активност и спољна политика – студија случаја САД*, ВШУП, Београд, 2004.

Контраобавештајна активност, како сматра Бајагић⁹⁶, „директно доприноси очувању и унапређењу националне безбедности, на начин да представља штит (заштиту од пенетрације страних обавештајних ентитета у структуре владе) и мач (обављање офанзивних операција у циљу разумевања страних намера и уништавање страних обавештајних потенцијала) за све који су претња националној безбедности. Контраобавештајна активност доприноси унапређењу политике државе, представљајући јединствен прозор у планове, намере и могућности страних сила које, обавештајним и другим операцијама, директно угрожавају националну безбедност и националне интересе“.

4.3. Реализовање процеса контраобавештајне активности

Реализовање процеса контраобавештајне активности са циљем спречавања страних обавештајних служби састоји се у текућем и упозоравајућем контраобавештајном раду, који представљају одговор на деловање офанзивних и повезаних обавештајних продора страног обавештајног фактора. Оваквим активностима страних обавештајних служби могу бити угрожени грађани, државне институције, друштво, држава, али и цео регион те државе која је изложена нападима страних обавештајних служби.

Јављајући се у више облика, стране обавештајне или субверзивне активности могу се испољити као засебне или синхронизоване, јавне или тајне, а све то у зависности од самог објекта који је мета напада, као и његових безбедносних потенцијала.

⁹⁶ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, КПА, Инпрес, Београд, 2010., стр. 54

Услед оваквих дешавања, која могу имати негативне последице по државу, контраобавештајне службе морају деловати благовремено, синхронизовано и изузетно ефикасно, без права на грешку, чиме онемогућују могуће непријатности и штетне последице деловања страних обавештајних служби, али и свих осталих претњи по безбедност. Тако се може закључити да се контраобавештајна активност испољава у активним и пасивним мерама приликом супростављања непријатељских обавештајних акција.

Према Бајагићу⁹⁷, реализовање контраобавештајних активности у стратешком смислу чине следеће фазе:

- развој контраобавештајних потенцијала;
- руковођење контраобавештајним надзором;
- развој контраобавештајних планова;
- руковођење контраобавештајним операцијама;
- помоћ у имплементацији контраобавештајних мера.

Као основне фазе контраобавештајног рада наводе се⁹⁸:

- дефинисање планова и мера и заштита сопствених потенцијала и безбедносних интереса;
- реализација истраживања у циљу откривања и процене природе претњи;
- уочавање и разумевање претњи и процена рањивости;
- дефинисање и реализација акција на плану одвраћања претњи;
- анализа реализованих акција из угла процене коришћених људских и технолошких потенцијала;
- дефинисање будућих (контра)обавештајних потреба и планова.

⁹⁷ Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, КПА, Инпрес, Београд, 2010., стр. 56

⁹⁸ *Ибид.*,

Све фазе које смо навели су од изузетног значаја за контраобавештајни рад, пошто су сам предмет рада ових служби стране службе, тј. њихови обавештајни капацитети који за циљ имају прикупљање информација, откривање државних тајни, нарушавање суверенитета, извођење државних удара и субверзија, диверзија, као и свих оних активности којима се нарушава национална безбедност једне државе.

Сама реализација процеса контраобавештајне активности захтева одређене методе, инфраструктуру, кадровску политику. Такође, посебно место заузимају људски извори информација од значаја, са којима контраобавештајне службе морају бити на сталној вези, те се ти извори морају штити од страних обавештајних фактора.

4.4. Контраобавештајни облик деловања обавештајне службе

Према Мијалковском⁹⁹, контраобавештајна делатност представља „*планску, организовану и тајну, усклађену офанзивно-дефанзивну оперативну ангажованост безбедносних служби одређене државе, пре свега на њеној територији, ради откривања, праћења, пресецања и онемогућавања шпијунских и необавештајних делатности страних обавештајних служби и других делатности појединих особа, група и организација на територији сопствене државе усмерених против националне безбедности.*“

Стајић¹⁰⁰ наводи како се контраобавештајном делатношћу обавештајних служби омогућава заштита државних тајни које су од виталног значаја, а које стране обавештајне службе желе да сазнају путем шпијунаже, подривачких делатности, али и превратничког деловања усмереног против постојећег владајућег поретка у земљи.

⁹⁹ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 137-138

¹⁰⁰ Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Правни факултет, Нови Сад, 2011., стр. 228-229

Даље, он наводи како је контраобавештајна активност претежно дефанзивног карактера, како смо и навели у претходном делу рада, мада се сами органи који врше оперативу на терену постављају изузетно офанзивно како би продрли у непријатељске обавештајне институције, а све то зарад правовременог откривања и неутралисања планираних непријатељских активности усмерених на сопствену државу.¹⁰¹

Чињеница да су обавештајне службе претежно овлашћене за предузимање оперативних активности на непријатељској територији, тј. у иностранству, долази се до закључка да су оне изузете од предузимања контраобавештајних активности. Ипак, а као пример можемо навести нашу Безбедносно-информативну агенцију (БИА), постоје и оне службе које поред обавештајних предузимају и контраобавештајне активности, па се оне сматрају централном тајном службом целокупном обавештајно-безбедносног система, док се у већини земаља контраобавештајна активност обавештајних служби сматра маргиналном.¹⁰²

Обавештајно-оперативна делатност обавештајне службе се посматра као најважнија делатност у вршењу контраобавештајног рада, и она се изводи у иностранству чиме се штити сопствена држава од могућег изненађења. Овакав рад се постиже продирањем у сам обавештајно-безбедносни систем земаља у окружењу.

Такође, користећи се тајним изворима информација, обавештајна служба може да сазна у право време и најстрожије чуване тајне планове и ангажовање страних обавештајних служби усмерених на угрожавање безбедности сопствене државе, те да исте те планове изнесе пред руководство државе и тако спречи могућност стратегијског изненађења.

¹⁰¹ *Ибид.*,

¹⁰² Мијалковски, М. *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 137-138

Контраобавештајна делатност обавештајних служби се огледа и у заштити својих припадника, извора информација, али и самог деловања од сваког могућег разоткривања, ометања и онемогућавања од стране безбедносног сектора државе коју истражује.

Ангажовање обавештајних служби се усмерева и на сазнања о могућим терористичким колективитетима који бораве на територији друге државе, а врше припреме за извођење напада на територији матичне државе, па се том приликом предузимају одређене противмере које онемогућавају терористе у извођењу тих напада.

Деловање у иностранству контраобавештајне службе се састоји од заштите сопствених дипломатских и конзуларних представништава, државних и приватних представништава од могућих облика угрожавања њихове безбедности.

На крају, може се закључити да је свеукупна делатност обавештајних служби, било она обавештајна или контраобавештајна, веома ризична по саме припаднике службе – обавештајце, пошто се изводи у доста опасном окружењу и са сталним ризиком од могућег откривања.

5. ЗАПАДНИ БАЛКАН

5.1. Основне чињенице о простору Западног Балкана

Простор Балкана карактерише његова мултиетничност, мултиконфесионалност и мултикултуралност, а то није коришћено као предност, већ као повод за настајање спорова или конфликта. Свој изузетно важан геостратешки положај државе на Балкану су у прошлости „плаћале“ тиме што су биле мета великих сила или коначно одредиште ратничких похода, који су на њихове територије доносили огромне промене и различите изазове.

Последња два миленијума су на Балкану постојале три велике империје (Римска, Отоманска, Аустроугарска), десио се низ ослободилачких ратова, започет је Први светски рат са катастрофалним последицама, а поред свега овога приметна је и промена настала сједињавањем Јужних Словена у једну државу – Југославију, која ипак није била дугог века.

На Балкан, односно у југоисточну Европу, тренд регионализације је стигао са извесним закашњењем јер је, нажалост, у току деведесетих година био праћен снажним центрифугалним кретањима, која су знатно успорила перспективе бржег укључења читавог региона у шире европске интеграције.¹⁰³

Ово заостајање је, донекле, надокнађено бројем новијих иницијатива и облика мултилатералне регионалне сарадње који су се јавили током последње деценије 20. века, а још интензивније развијали у првој деценији овог века. Можда је бројност и интензивна активност разних форми регионалне и мултилатералне сарадње на Балкану током ове деценије био један од најзанимљивијих и

¹⁰³ Фуше, М., *Европска република*, Стубови културе, Београд, 2000, стр. 92

најпозитивнијих феномена који су настали након тмурног периода сукобљавања и раздвајања народа и земаља.¹⁰⁴

Распадом Југославије, који је пропраћен великим оружаним сукобима, огромним бројем људских жртава, као и незамисливом материјалном штетом, дошло је до крупних и значајних геополитичких и демографских промена на простору Балкана. Тиме се дошло у ситуацију да се уместо једне стабилне и прогресивне државе, на простору Балкана створи шест слабих, сиромашних и неразвијених државица, које и дан данас не указују на чињеницу да се процес настанка нових држава зауставио.

Продубљена верска и међунационална нетрпељивост, економска нестабилност, технолошка заосталост за модерним западним државама, као и глобални токови финансија праћени финансијским кризама, доводе у ситуацију балканске народе да им буквално прети изумирање.

Сам простор Западног Балкана представља један европски али и светски регион у коме су историјске размирице као и сви могући облици конфликта између земаља и народа и даље присутни, па се стога данас испољавају чак и путем оружаних сукоба. Модерне технологије су омогућиле да се сва дешавања у свету могу пратити са било које тачке планете, али и шансу да се утицај моћних земаља остварује такође на било којој тачки, па самим тиме и у региону Западног Балкана.

Југоисточна Европа, а понајвише Балкан, су током последњег века представљали својеврсни ратни полигон, терен за нестајање старих и настајање нових држава, као и експериментални терен за испробавање различитих државних уређења. Последица свега тога јесте један изузетно нестабилан регион који је са пуним правом заслужио епитет „буре барута“.

¹⁰⁴ Лопандић, Д., Кроња, Ј., *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Драслар партнер, Београд, 2010.

Дефиниција балканског региона¹⁰⁵, односно југоисточне Европе, како се то сада популарније зове, није сасвим једноставна ни у географском, а још мање у геополитичком смислу. Она у приличној мери зависи од угла и циља посматрања.

Када се посматра појмовно и географско одређење Западног Балкана, као дела територије југоисточне Европе, оно није могуће без претходног одређења Балкана. Појам Балкан први пут се помиње крајем 17. века. Иако се веома дуго користи у географији, геополитици, и геостратегији, ипак не постоји прецизно одређење појма Балкан, као ни његовог западног дела.¹⁰⁶

У најширем, географском смислу¹⁰⁷, Балканско полуострво обухвата област у којој се данас налази једанаест држава: Албанија, Грчка, Румунија, Бугарска, Турска и шест земаља са простора претходне Југославије – Србија, Црна Гора, Хрватска, БиХ, Македонија и Словенија. Социо-економске студије о Балкану често изостављају Грчку и Турску као земље које, за разлику од осталих девет, нису земље у транзицији, него су већ врло дуго интегрисане у западноевропске политичке, економске и војне структуре.

Из ове групе најчешће се изоставља и Словенија, која ни географски, а још мање културно-економски, није балканска земља, и која је већ обављала и функцију председавајуће земље Европском унијом. С друге стране, појавио се и нови „ентитет“ – Косово, са нерешеним статусом, али признат од већег броја чланица ЕУ и земаља региона. У ужем смислу, у геополитичком жаргону Европске уније (ЕУ), поред термина „југоисточне Европе“, користи се и термин „Западни Балкан“, који подразумева земље бивше Југославије (Србија, Црна Гора, Хрватска, БиХ, Македонија), без Словеније, уз Албанију.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Стојановић, Т., *Балканска цивилизација*, Центар за геопоетику, Београд, 1995., стр. 13

¹⁰⁶ *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1973., стр. 549

¹⁰⁷ Петковић, Р., *20. век на Балкану*, Службени лист, Београд, 1997.

¹⁰⁸ Скакун, М., *Балкан – енигма без решења*, Научна књига, Београд, 1992., стр. 11–21

Сам Западни Балкан није настао слободном вољом држава које се налазе на њему. Томе у прилог иде чињеница да је приликом узимања у обзир географских одредница приликом одређења самог појма, Србија морала припадати централном Балкану, пошто јој је такав и географски положај. Такође, у термин Западни Балкан би могли упасти Хрватска, БиХ и Црна Гора.

Западни Балкан је простор који захвата површину од око 264 000 км², са нешто мање од 25 милиона становника. Такође, како смо већ навели од шест држава које га чине, пет има директан излаз на Јадранско море. Као још једна битна констатација износи се и чињеница да је на простору Западног Балкана и комуникацијски сноп који повезује Европу и Азију, а то је линија Драч-Тирана-Скопље-Софија-Црно море, као и дефакто кључна позиција Србије на овој „раскрсници путева“.

5.2. Процеси стабилизације на простору Западног Балкана

Више од деценију и по од односа који нису били баш најбољи, а који су се одвијали између Европске уније и некадашње СРЈ па након тога и државне заједнице Србије и Црне Горе, демократске промене су отвориле шансу за побољшање истих.

Тако је према земљама Западног Балкана Европска унија успоставила билатералне односе, који се огледају у Процесу стабилизације и придруживања, насталом пред сам крај прошлог века.

Сам Процес стабилизације и придруживања на Европском путу је представљао темељну компоненту регионалне политике Уније према државама на овом простору, а он се огледао у низу активности које је она предузела.

Тако се дошло до ситуације да државе које су саставни елемент Западног Балкана дођу у ситуацију да постану чланице Европске уније, а да оне које то још нису постале доста пораде на свом државном уређењу.

Све ово се доста огледало и на саме системе безбедности држава, који су прошли кроз одређене реформе и трансформације, а све у циљу постизања концензуса са државама Европске уније.

5.3. Изазови и угрожавање безбедности Западног Балкана

Последњу деценију 20. века обележиле су радикалне и разноврне измене глобалног безбедносног амбијента. Током ње су зачете дубинске промене које већ сад пресудно одређују економску, социјалну, политичку и безбедносну конфигурацију светске заједнице.¹⁰⁹ Увелико су почеле да пристижу и прве последице ових промена које су биле итекако присутне на простору Западног Балкана.

Одреднице изазова и угрожавања безбедности Западног Балкана, али и Балкана у целини треба посматрати кроз увид у стање безбедносног наслеђа држава на Балкану, пошто се ту најбоље испољавају иницијалне каписле како прошлих тако и будућих ризика по безбедност.

Као последица светског урушавања социјализма крајем 80-их година прошлог века, али и урушавања биполарне поделе света самим тим и безбедности, уследио је и низ безбедносних слабости којима је био изложен овај простор. Овакво мишљење би требало да нам омогући да препознамо критичне тачке, наспрам којих се потом могу процењивати безбедносни капацитети сваке од држава, а након тога и целог региона.

¹⁰⁹ Стиглиц, Е. Џ., *Противречности глобализације*, СБМ-х, Београд, 2004..

Може се рећи да је простор Балкана безбедносно веома запуштен регион, који је такав услед скоро два века дугог деловања одређених детерминанти. Тако се долази до закључка да је једна од њих утицај страног фактора, тј. спољних сила, пошто су све државе на овом простору настале директно услед мешања спољног фактора.¹¹⁰

Подсетимо се само чињенице да је у историјском погледу простор Балкана представљао место сусретања и сукобљавања империјалистичких тенденција одређених држава, као и садашњих светских сила.

Државе које се налазе на овом простору јесу биле актери тих сукоба, али су у малој мери могле да утичу на свој даљи развој након завршетка тих сукоба, а да то није одређено унапред међу „великима“. Самим тиме, простор Балкана је представљао, са својим целокупним наслеђем и околностима које су га пратиле, место главних токова историје

Поред ове детерминанте која је имала итекако велики утицај на овај простор, може се истаћи и друга група чинилаца који представљају резултат измештености балканских народа из главних токова историје Европе услед његовог геополитичког положаја. Народи Балкана су одувек били на маргинама, те их је само сустижала испољена акција у одређеним етапама историје.

У овим чињеницама се може констатовати да је цивилизацијско закашњење балканских народа узроковано дешавањима на која они нису никако могли утицати, те је и дан данас остало да решавају међусобне проблеме који су настали у претходна два века.

Запуштеност Балкана и држава које су његов саставни део огледа се и у безбедносној зависности о другим земљама, пошто је у овим држава веома изражена безбедносна недовољност. Стање небезбедности је изазвало безбедносну зависност од других, па су стога државе Западног Балкана практично

¹¹⁰ Опширније: Вукадиновић, Р., *Сигурност на југоистоку Европе*, Интерланд, Вараждин, 1999.

лишене слободних процедура зарад успостављања сопствене или пак регионалне безбедности.¹¹¹

Примера ради, сви сукоби међу овим државама се нису решили међу њима у договору, већ је у сваком посредник морала бити међународна заједница, пошто су државе Западног Балкана свесно улазиле у отворене сукобе.

Тренутно стање на овом простору осликава се у једном стању које је испољено на све државе, а то је а оне још увек нису у потпуности изашле из оквира своје прошлости. Наиме, сами аргументи којима се руководимо нам са правом дозвољавају да утврдимо потенцијалне изазове по безбедност, који се испољавају или ће се испољити у блиској будућности.

Како је НАТО својеврсни посредник безбедносне моћи у региону Западног Балкана, тако ће се и његова стабилност изразити на овај простор, као и сам однос између Европске уније и САД. Ово се такође може увидети и у чињеници која је неспорна, а то је да све државе у економском, војном и политичком смислу зависе од односа који смо навели, мада се тај однос огледа и у удаљености земаља Западног Балкана од наведеног фактора.

Примера ради, БиХ, Србија, Црна Гора, Албанија и Македонија су због своје удаљености практично безбедносно најзависније, мада се та зависност огледа и у погледу економије и финансија. Уколико би фактор стабилности на овом простору у неком случају нестао, тиме би се врло вероватно „откопале ратне секире“, што би имплицирало на регионалну безбедност у целини.

Такође, разлагање држава попут БиХ на мање компоненте држава изазвало би такође велике последице по државе које им се налазе у безбедносном окружењу, те би се тиме додатно подгрејала већ усијана атмосфера. Све ово и приличи називу који карактерише овај простор – „буре барута“.

¹¹¹ Опширније: Вукадиновић, Р., *Сигурност на југоистоку Европе*, Интерланд, Вараждин, 1999.

Поред тога, различити видови организованог криминала и корупције који су нашироко присутни у свим порема друштва држава Западног Балкана, могућности терористичких напада, субверзивна деловања страних обавештајних служби, унутрашњих превирања, демонстрација, итд., могу додатно изазвати хаос у овом региону, те се стога мора више пажње посветити како унутрашњој, тако и спољној политици која је усмерена на сарадњу на свим пољима са државама у окружењу.

Проблеми безбедности су такође садржани у различитим облицима насиља, а такво насиље се највише испољава путем организоване криминалне активности и евентуалних претњи од тероризма који је узрокован институционалном дезинтеграцијом и етничким незадовољством. Насиље које потиче из региона Западног Балкана је условљено структурним насиљем према самом региону. Оно није изазвано структурним насиљем у смислу скидања одговорности са балканских актера, али је сигурно условљено таквим структурним притисцима.

На основу наведеног можемо донети закључак да ће грађани држава Западног Балкана и даље бити изложени ништа мањем ефекту локалних изазова, ризика и претњи безбедности, па се стога намеће и констатација да је решење у осмишљавању и започињању међусобне сарадње на пољу безбедности, као и кооперације и интеграције на другим пољима. Све ово потврђује се додатно и стањем у којем је дуги низ година овај простор, запуштен по питању безбедности, те да никада није успео да одржи оптимални ниво безбедности у свим државама региона.

6. МОГУЋНОСТИ КОНТРАОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ ДРЖАВА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У СУПРОСТАВЉАЊУ ЧИНИОЦИМА УГРОЖАВАЊА САВРЕМЕНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

6.1. Обавештајно-безбедносне службе Републике Србије

Друштво је у свом животу увело једну нову појаву, а то је уређење државе по демократским начелима, тј. демократизацију, која је првенствено била усмерена према земљама у транзицији. Демократизација друштва је свој план проналазила у основним начелима правне и социјалне државе, транспарентности друштва, али и поновног оснажења и вредновања јавне сфере.

Свака власт, било да је карактерише демократија или легитимитет, мора да успостави одговарајућу контролу и одговорност за своје поступке, јер би без тога постала бирократска заједница која би примењивала активности које су контра њеним интересовањима, циљевима и потребама како саме заједнице тако и њених грађана.

Зато је стварање адекватног правног оквира контроле у систему поделе власти, у коме се власти међусобно прожимају и контролишу (који је у савременим условима допуњен новим институцијама контроле у виду независних контролних тела) нужно и неопходно са становишта развоја демократије и заштите људских права.¹¹²

У *Републици Србији* влада систем безбедности који је достојан поштовања. Своју основну делатност, а то је безбедност, врши као државну делатност под одговарајућом демократском контролом и надзором. Он је правно уређен, добро оспособљен и организован. У ужем смислу тај систем се састоји од управних

¹¹² Миленковић, Д., Копривица, С., Тородић, В., *Контрола служби безбедности*, Центар за нову политику, Београд, 2011., стр. 5

органа и организација који обављају послове у складу са јавном управом, тј. као оружани органи управе.

Република Србија представља демократску државу. Њу карактерише владавина права, одређених начела, заступљена је социјална правда, велика пажња се посвећује људским и мањинским правима, дужностима и слободама, све се обавља у складу са уставним начелима грађанске демократије, истиче вредности од виталног значаја и економске принципе.

Постоје две аутономне покрајине у Републици Србији. То су аутономна покрајина Војводина и аутономна покрајина Косова и Метохија. Припадност Косова и Метохије Републици Србији, вероватно у светлу најновијих дешавања везаних за статус ове покрајине, наглашена је још у преамбули Устава, при чему је заступање и заштита државних интереса Србије на Косову и Метохији уставна обавеза свих државних органа, и то у свим унутрашњим и спољним политичким односима.

5. јун 2006. године је дан када је државна заједница Србије и Црне горе престала да постоји и тада је Република Србија прогласила своју самосталност. Посматрајући географски положај Републике Србије, можемо истаћи да она обухвата простор југоисточне Европе, простире се на Балканском полуострву, а њена површина износи 88.361 км². На основу пописа који је спроведен 2002. године, држава има 7.498.001 становника,¹¹³ не укључујући аутономну покрајину Косово и Метохију.

Посматрајући државно-правну историју, истичу се развојни ступњеви које је Република Србија прошла. На Берлинском конгресу који је одржан 1878. године, Република Србија је стекла међународно признање и добила међународноправни субјективитет. Србија је у саставу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Југославије, а донекле и самостално задржала монархистичко уређење државе, које је било актуелно док није избио Други светски рат. У периоду од завршетка Другог светског рата, па до 1990. године, Србија је била

¹¹³ Опширније: Мишовић, С., Ивковић, В., *Регионална географија*, Факултет безбедности, Београд, 2009.

социјалистичка република, једна од шест држава чланица бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

28. септембра 1990. године донет је Устав Републике Србије¹¹⁴, који истиче Србију као независну суверену државу, која међународни положај, своју територију и односе са другим државама сама обезбеђује.

27. априла 1992. године дошло је до формирања Савезне Републике Југославије, која је била подстакнута тиме што је Република Србија ступила у интеграције и делимично своју сувереност пренела на савезну државу, тада је и усвојен Устав Савезне Републике Југославије¹¹⁵. Устав је омогућио стварање суверене савезне државе која је заснована на равноправности грађана и равноправности република чланица коју сачињавају Република Србија и Република Црна Гора као државе чланице.

Република Србија је 2006. године донела нови Устав¹¹⁶ којим се систем власти није разликовао од система који је установљен Уставом из 1990. године. Република Србије се сматрала међународноправним наследником заједнице Србије и Црне Горе. Овај устав помогао је Републици Србији у дефинисању државе српског народа и осталих грађана који на њеној територији живе, владавине права и социјалне правде, засноване на начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима. Државна власт је подељена на законодавну, извршну и судску, при чему се однос између ове три гране заснива на равнотежи и међусобној контроли.

Србија је 2006. године испунила све услове који су били кључни приликом формирања правног оквира који је намењен регулисању сектора безбедности, чиме је и стекла државност. Тада је на снагу ступио и био усвојен нови Устав, које

¹¹⁴ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 1/90.

¹¹⁵ Устав Савезне Републике Југославије, Службени гласник СРЈ, бр. 1/92.

¹¹⁶ Марковић, Р., Уставно право и политичке институције, дванаесто осавремењено издање, ЈП Службени гласник, Београд, 2008., стр. 207

се сматрао темељом у правном регулисању надлежности, остварења одређених задатака и мисија институција сектора безбедности у Србији, као и за успостављање јасног и демократског ланца командовања овим институцијама.

Брзо после усвајања релевантих закона, а то су Закон о одбрани (2007), Закон о Војсци Србије, Закон о Безбедносно-информативној агенцији (2002) и Закон о полицији (2005), усвојене су и две стратегије, а то су Стратегија националне безбедности и Стратегија одбране. Поменути закони требали су да представљају правни оквир који је био задужен за регулисање сектора безбедности Србије, али нису због изразите нејасноће и некохерентности, пошто су поједини закони како се и види били усвојени пре доношења Устава.

Недостатак консензуса политичких елита проузроковао је разлоге за овакво стање. Консензус се односио на недостатке основне стратегије безбедносне политике, спољне безбедности и приоритете којима је тежила, све то без обзира што је циљ европских интеграција био постављен. Утицај се одразио и на стратешка документа и њихов квалитет. Тај документ је био дефинисан и оформљен у складу са политиком владајућих партија. Пропуштена је прилика да се створи нов, кохерентан и детаљан стратешки оквир.

Закон о безбедносним службама¹¹⁷ Савезне Републике Југославије из 2002. године активно је регулисао рад Војно-обавештајне и Војно-безбедносне агенције, које су се означавале и као војнообавештајне службе. До имплементације овог закона, иако је он у складу са свим стандардима међународних организација, никада није ни дошло.

Пре настанка и усвајања Устава из 2006. године, усвојени су закони на основу којих је регулисан рад Безбедносно-информативне агенције и рад полиције. 2002. годину обележио је и Закон о Безбедносно-информативној агенцији, али овим законом контрола БИА није адекватно и довољно обезбеђена.

¹¹⁷ Милосављевић, Б., Петровић, П., *Годишњак реформе сектора безбедности у Србији*, БЦСП, 2009., стр. 229-230

Област служби безбедности данас уређује више закона. Свакако да је најзначајнији Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије. Овај закон уређује основе безбедносно- обавештајног система Републике Србије, усмеравање и усклађивање рада служби безбедности и надзор над њиховим радом.

Законом је предвиђено постојање три безбедносно-обавештајне службе, односно служби безбедности: Безбедносно-информативна агенција (БИА) као посебна организација, Војнобезбедносна агенција (ВБА) и Војнообавештајна агенција (ВОА), као органи управе у саставу Министарства одбране. Законом о државној управи, утврђено је да послове државне управе обављају министарства, органи управе у саставу министарства и посебне организације.

Према томе, БИА, ВБА и ВОА су органи државне управе који обављају специфичне послове државне управе ауторитативног карактера, који су као такви одређени законом. Положај служби је од кључног значаја за разумевање општег оквира система контроле. Службе безбедности делују на основу и у оквиру Устава, закона, других прописа и општих аката, Стратегије националне безбедности, Стратегије одбране и утврђене безбедносно обавештајне политике Републике Србије.¹¹⁸

Законом о Безбедносно-информативној агенцији (2002), утврђено је да је Безбедносно-информативна агенција посебна организација која има својство правног лица и која обавља послове који се односе на: заштиту безбедности Републике Србије и откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије; истраживање, прикупљање, обраду и процену безбедносно-обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа о тим подацима, као и друге послове одређене законом. БИА има статус правног лица.¹¹⁹

¹¹⁸ Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 116/07, чл. 1-2, чл. 4

¹¹⁹ Закон о Безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/02, чл. 1-2

Радам Агенције руководи директор, кога поставља и разрешава Влада. У Агенцији се образују посебне организационе јединице за обављање безбедносних послова из њеног делокруга. На унутрашњу организацију и систематизацију радних места у Агенцији примењују се начела за унутрашњу организацију и систематизацију радних места у министарствима и посебним организацијама, осим уколико обављање одређених послова у Агенцији не захтева другачији начин организовања.

Директор интерним упутствима ближе уређује поједина питања која се односе на унутрашње организовање и обављање послова из делокруга Агенције и даје припадницима Агенције обавезне инструкције о начину обављања послова.¹²⁰

Агенција у обављању послова из своје надлежности примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и одговарајућа оперативно-техничка средства којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења ради отклањања спречавања делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије, угрожавање безбедности у земљи, и у вези с тим, предузима друге потребне мере и радње на основу закона и прописа донетих у складу са законом.

Одлуку о примени мера и метода овог члана доноси директор Агенције или лице које он овласти. У обављању послова из свог делокруга, припадници Агенције овлашћени су да од државних и других органа, правних и физичких лица траже и добију обавештења, податке и стручну помоћ од значаја за разјашњавање чињеница везаних за обављање послова из делокруга Агенције. На пружање помоћи, давање обавештења и података нико не може бити принуђен, а ускраћивање или одбијање помоћи, давања обавештења или података мора бити засновано на законом утврђеним разлозима.

¹²⁰ Закон о Безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/02, чл. 5-8.

О пословима из своје надлежности Агенција обрађује, чува и користи прикупљене информације и документацију, о чему води одговарајуће евиденције и обезбеђује заштиту њихове тајности. Начин евидентирања, обраде, чувања, коришћења, заштите и достављања другим надлежним државним органима информација и докумената утврђује Влада. Припадници Агенције распоређени у посебне организационе јединице у откривању, праћењу, документовању, спречавању, сузбијању и пресецању делатности организација и лица усмерених на вршење организованог криминала и кривичних дела са елементом иностраности, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права и против Уставом утврђеног поретка и безбедности Републике примењују овлашћења утврђена законом и другим прописима које примењују овлашћена службена лица и радници на одређеним дужностима министарства надлежног за унутрашње послове, у складу са прописима о унутрашњим пословима.¹²¹

Војнобезбедносна агенција је надлежна за безбедносну и контраобавештајну заштиту Министарства одбране и Војске Србије у оквиру које обавља општебезбедносне, контробавештајне и остале послове и задатке од значаја за одбрану Републике Србије, у складу са законом и прописима донетим на основу закона. У оквиру општебезбедносних послова ВБА у Министарству одбране и Војсци Србије: врши процену безбедносних ризика које могу угрозити њихово функционисање; планира, организује и контролише безбедносну заштиту снага, објеката и средстава; планира, организује и контролише мере безбедности у реализацији задатака, послова и активности; примењује и контролише примену мера заштите тајности података; врши безбедносне провере и издаје безбедносне сертификате, врши послове безбедности информационих система и рачунарских мрежа, система веза и криптозаштите; учествује у безбедносној заштити других субјеката система одбране и обавља друге општебезбедносне послове и задатке. У оквиру контраобавештајних послова и задатака ВБА открива, прати и онемогућава обавештајно деловање, субверзивне и друге активности страних

¹²¹ Закон о Безбедносно-информативној агенцији, Службени гласник РС, бр. 42/02, чл. 9-12

држава, страних организација, група или лица усмерених против Министарства одбране и Војске Србије и обавља читав низ других послова везаних за контраобавештајне послове и задатке.¹²²

Поред наведених послова, ВБА: планира, организује и спроводи унутрашњу контролу рада припадника ВБА; планира школовање и организује специјалистичке курсеве и центре за обуку својих припадника, врши научна истраживања, формира архиве и објављује сопствена издања; сарађује и размењује податке са службама, организацијама и институцијама које се баве пословима безбедности, као и са безбедносним службама других земаља; обрађује и штити своје снаге, припаднике и објекте од противправних радњи и претњи; штити опрему и средства која користи у раду од неовлашћеног приступа; врши безбедносну проверу кандидата за пријем у радни однос и др.¹²³

ВБА је у оквиру својих надлежности овлашћена да прикупља податке из јавних извора, од физичких и правних лица и од државних органа, организација и служби као и од ималаца јавних овлашћења. ВБА је овлашћена да прикупља податке од физичких лица само уз њихов претходни пристанак. Државни органи, организације и службе, органи АП, јединица локалне самоуправе, организације које врше јавна овлашћења, Војска Србије и правна лица дужна су да овлашћеним службеним лицима ВБА омогуће увид у регистре, збирке података, електронске базе података и другу службену документацију, осим служби безбедности и полиције са којима се размена врши у складу са законима којима су уређене службе безбедности и полиција.

¹²² Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, Службени гласник РС, бр. 88/09, чл. 5-6

¹²³ Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, Службени гласник РС, бр. 88/09, чл. 3

ВБА је овлашћена да у оквиру своје надлежности, тајно прикупља податке применом посебних поступака и мера. Закон детаљно утврђује начине тајног прикупљања података применом посебних поступака и мера, које се предузимају на основу налога директора ВБА или лица кога он овласти. Посебни поступци и мере предузимају се на основу писаног и образложног налога Врховног касационог суда. Председник Врховног касационог суда одређује судије овлашћене за издавања налога. Писани предлог за примену посебних мера и поступака директор ВБА подноси Врховном касационом суду. Закон садржи и друга правила која се односе на предузимање посебних поступака и мера од стране ВОА.¹²⁴

Војнообавештајна агенција је надлежна за обављање обавештајних послова од значаја за одбрану који се односе на прикупљање, анализу, процену, заштиту и достављање података и информација о потенцијалним и реалним опасностима, активностима, плановима или намерама страних држава и њихових оружаних снага, међународних организација, група и појединаца. Поменути подаци и информације су војног, војно-политичког или војноекономског карактера и други подаци и информације који се односе на пролиферацију наоружања и војне опреме и претње тероризмом усмерени из иностранства према систему одбране Републике Србије.¹²⁵

У оквиру своје надлежности ВОА: прикупља и проверава податке и информације, обрађује их, анализира, процењује и доставља надлежним органима; сарађује и размењује информације и податке са службама, организацијама и институцијама Републике Србије које се баве безбедносно-обавештајним пословима, као и са службама других земаља и организација у складу са утврђеном безбедносно обавештајном политиком, међународним уговорима и преузетим обавезама; чува прикупљене податке и информације у складу са законом, подзаконским актима и штити их од неовлашћеног откривања, давања, коришћења, губитка или

¹²⁴ Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, Службени гласник РС, бр. 88/09, чл. 7-23

¹²⁵ Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, Службени гласник РС, бр. 88/09, чл. 24

уништавања; планира, организује и спроводи безбедносну заштиту својих активности, лица, објеката и докумената; организује безбедносну заштиту објеката Министарства одбране и Војске Србије у иностранству и лица која су од стране Министарства одбране и Војске Србије службено упућена у иностранство; штити опрему и средства која користи у раду од неовлашћеног приступа; прибавља, развија и користи информационе системе, системе веза и системе за пренос података, као и средства за заштиту информација; организује обуку припадника ВОА, организује специјалистичке курсеве, врши истраживања, формира архиве и објављује сопствена издања; планира, организује и спроводи унутрашњу контролу рада припадника ВОА; захтева од надлежних служби безбедности безбедносне провере правних и физичких лица када је то неопходно за обављање послова из надлежности ВОА и др.¹²⁶

ВОА је у оквиру својих надлежности овлашћена да прикупља податке: из јавних извора; од физичких и правних лица; разменом података са другим службама безбедности; применом посебних поступака и мера. Посебни поступци и мере за тајно прикупљање података су: тајна сарадња са физичким и правним лицима ради прикупљања података и информација; тајно прибављање и откуп докумената и предмета; оперативни продор у организације, институције и групе; предузимање мера на прикривању идентитета и својине; оснивање правних лица и уређење њиховог рада на начин који их не доводи у везу са ВОА; прикривено коришћење имовине и услуга физичких и правних лица уз накнаду; коришћење посебних докумената и средстава којима се штити ВОА, њени припадници, просторије и средства. Законом утврђени посебни поступци и мере предузимају се на основу налога директора ВОА или лица које он овласти. Примену посебних поступака и мера уређује министар одбране, на предлог директора ВОА, уз мишљење Савета за националну безбедност.¹²⁷

¹²⁶ Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, Службени гласник РС, бр. 88/09, чл. 25

¹²⁷ Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији, Службени гласник РС, бр. 88/09, чл. 26-30

6.2. Обавештајно-безбедносне службе Републике Хрватске

*Република Хрватска*¹²⁸ представља другу по величини од свих некадашњих југословенских република. И поред тога што одређени кругови у Хрватској покушавају негирати да та земља припада Балкану, она је у сваком случају балканска земља. Има необичан географски облик државне територије у облику потковице, што негативно утиче на њене геополитичке детерминанте. Хрватска има више недостатака који се огледају у релативно малој површини, још мањој стратешкој дубини, непостојањем залеђа, дугачкој граници, недостатку изразитог средишта и неравномерно распоређеном становништву .

Ратно окружење 90-их, у којем су се развијале хрватске оружане снаге, утицало је да у изградњи система националне безбедности нису били примењивани критеријуми иманентни демократским и стабилним условима. Све то је имало за последицу да је Република Хрватска у првих неколико година постојања постала чланица низа међународних организација, које су, пре свега, политичке, а не доминантно безбедносне организације.¹²⁹

Хрватска је етничким чишћењем Срба 1995.године обезбедила хомогену националну структуру, али са малом густином насељености, ниском стопом природног прираштаја, као и великим бројем исељених Хрвата и њихових потомака по свету.¹³⁰

Од тренутка стицања државности и самосталности 1991.године, Република Хрватска је започела са изградњом система националне безбедности. Као главна обележја изградње тог система истиче се чињеница да је Хрватска нова држава, која није наследила институције система националне безбедности, већ их је морала стварати из почетка. Оружане снаге су

¹²⁸ *Лексикон држава света*, Народна књига, Београд, 2006, стр. 181

¹²⁹ Таталовић, С., *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 256

¹³⁰ *Лексикон држава света*, Народна књига, Београд, 2006, стр. 181

изграђиване у условима вишегодишњег рата, док су остале компоненте система биле мање у жижи интересовања.¹³¹

Систем безбедности Републике Хрватске је специфичан, како начином настанка, тако и његовим каснијим развојем, односно трансформацијом. Прве установе система безбедности Републике Хрватске настале су пре њене самосталности и међународног признања, још у оквирима некадашње СФРЈ. Законом о унутрашњим пословима од 21. децембра 1989. године, те његовим изменама и допунама од 1990. године, постављени су правни основи система безбедности самосталне и независне државе Хрватске. На основу поменутог закона, у оквиру Министарства унутрашњих послова основана је тзв. „Редарствена служба“, коју су сачињавале: Служба за заштиту уставног поретка (СЗУП), Служба јавне сигурности (Полиција) и Збор народне гарде (ЗНГ).¹³²

Истовремено са стварањем обавештајно–безбедносних институција, Хрватска је приступила и развоју оружаних снага, односно Хрватске војске. У том правцу, 1991. године донесен је Закон о одбрани, који је прецизирао надлежности Министарства одбране, Главног штаба Хрватске војске и створио *Сигурносно–информативну службу* (СИС) која је обављала стручне послове безбедности Министарства одбране и Хрватске војске. Каснијим оснивањем *Управе за обавештајно–аналитичке просудбе*, такође у оквиру Министарства одбране, Хрватска је добила доста обликован и јединствен безбедносни систем, који се са већим или мањим модалитетима задржао и дан данас под називом „обавештајна заједница“, по угледу на САД.¹³³

Усмеравање рада и активности обавештајног система Републике Хрватске у складу са Уставом врши Председник Републике и Председник Владе. Такође, Хрватски сабор има овлашћења да врши надзор над радом обавештајних служби, док је доношењем Закона о безбедносним службама дефинисан

¹³¹ Таталовић, С., *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 256

¹³² Жунец, О., Домишљановић, Д., *Обавештајно сигурносне службе Републике Хрватске*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2000., стр. 60.

¹³³ Савић, А., *Национална безбедност*, Криминалистичко–полицијска академија, Београд, 2007., стр. 309

оквир, начин рада, као и организација служби безбедности Републике Хрватске

*Сигурносно-обавештајна агенција (СОА)*¹³⁴ је централна служба у безбедносној и обавештајној сфери Републике Хрватске, надлежна и овлашћена да открива и спречава делатности усмерене на угрожавање безбедности хрватских виталних вредности и интереса. Реч је о носиоцима који се, појединачно или као организован колективитет, према Хрватској и унутар ње, првенствено тајно ангажују у смислу тероризма и других облика организованог насиља, екстремистичког организовања и деловања организација и појединаца, обавештајне делатности страних обавештајних служби, организација и појединаца, угрожавања безбедности највиших државних функционера и посебно штићених објеката и простора, организованог и привредног криминала, неовлашћеног уласка у штићене информационо-комуникационе системе државних органа, одавања штићених података из државних органа од значаја за националну безбедност и других активности усмерених на угрожавање националне безбедности.

Усклађено функционисање СОА¹³⁵ обухвата прикупљање, анализу, обраду и оцену података политичке, привредне, научно-технолошке и безбедносне природе, који се односе на стране државе, организације, политичке и економске савезе, организације и особе, посебно оне који указују на намере, могућности, прикривене планове и тајно деловање, усмерене на угрожавање националне безбедности Хрватске.

Тајно прикупљају обавештајне путем тајног надзора телекомуникацијских услуга, делатности и промета, тајног надзора над поштанским и другим пошиљкама, тајног надзора и техничког снимања унутрашњих објеката, затворених простора и предмета; тајног праћења и осматрања уз светлосно снимање особа на отвореном простору и на јавним местима; тајно праћење и осматрање уз звучно

¹³⁴ Опширније: Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009.,

¹³⁵ *Ибид.*,

снимање комуникација особа у отвореном простору и на јавним местима, као и тајни откуп докумената и предмета.¹³⁶

*Војно-сигурносна обавештајна агенција (ВСОА)*¹³⁷ је организацијска јединица Министарства одбране Републике Хрватске надлежна за планирање и пружање стручне помоћи министру одбране и начелнику Главног стожера оружаних снага у извршавању задатака одбране опстанка, суверенитета, независности и територијалне целовитости Републике Хрватске. Овај одговоран и сложен (обавештајни и контраобавештајни) задатак ВСОА реализује ангажовањем својих ресурса ван граница Хрватске и унутар њих.

Наиме, њени извршни органи (центри и самостални оперативци), размештени у Хрватској и у иностранству, прикупљају обавештајне информације о војним могућностима, пре свега о оружаним снагама других држава, спољним притисцима који могу утицати на одбрану Хрватске и активностима у иностранству усмереним на угрожавање одбрамбене безбедности Хрватске и намерама, могућностима и плановима деловања појединих особа, група и организација у земљи којима је циљ угрожавање одбрамбене моћи државе и предузимају мере откривања, праћења и супротстављања таквим активностима. Поменуте задатке извршавају применом метода и средстава рада размотрених у вези са СОА.¹³⁸

Обавештајни подсистем састоји се од три безбедносне службе: *Обавештајне агенције (ОА)*, *Противобавештајне агенције (ПОА)* и *Војне безбедносне агенције (ВСА)*. Према Закону о безбедносним службама, тај подсистем је задужен за системско прикупљање, анализу, обраду и оцену података који су од значаја за националну безбедност, у циљу откривања и спречавања радњи појединаца или група које су усмерене против: опстанка, независности, јединства и суверенитета РХ, насилном рушењу поретка државне власти,

¹³⁶ *Ибид.*,

¹³⁷ Опширније: Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009.,

¹³⁸ *Ибид.*,

против Уставом РХ и законима утврђених људских права и темељних слобода те основа привредног система РХ и који су нужни за доношење одлука значајних за остваривање националних интереса у подручју националне безбедности.¹³⁹

6.3. Обавештајно-безбедносне службе БиХ

*Босна и Херцеговина*¹⁴⁰ је централна држава Западног Балкана, настала на простору некада авнојске Босне и Херцеговине након грађанског рата од 1992. до 1995. године, на основу општег оквирног споразума о миру у Босни и Херцеговини, склопљеног у Дејтону 21. новембра 1995. године.

На простору БиХ процес балканизације добио је немерљиве димензије међуетничких сукоба, какве не памти европска историја од завршетка Другог светског рата. Након конституисања БиХ успостављено је присуство међународних снага (*СФОР*), које су крајем 2004. године замениле европске снаге безбедности (*ЕУРОФОР*). Процес централизације који је интензивиран од међународне заједнице, има за циљ да значај Републике Српске и Федерације БиХ сведе на формални ниво. Инсистирањем ЕУ формиране су јединствене институције безбедности. У сваком случају, процес централизације увек иде на руку већинском ентитету, а доминација једног ентитета, сама по себи, често представља извор нестабилности.¹⁴¹

Изазови, ризици и претње безбедности БиХ, процењени су и дефинисани безбедносном политиком БиХ, одбрамбеном политиком БиХ и војном доктрином БиХ. Безбедносни изазови, ризици и претње условно су подељени на: глобалне,

¹³⁹ Кековић, З., *Системи безбедности*, Чигоја штампа, Београд, 2009., стр. 342

¹⁴⁰ *Лексикон држава света*, Народна књига, Београд, 2006, стр. 26

¹⁴¹ *Ибид.*,

регионалне и унутрашње. Глобални и регионални безбедносни изазови, ризици и претње углавном су идентични као и код осталих земаља у региону.¹⁴²

Унутрашњи безбедносни изазови, ризици и претње су: оптерећеност проблемима у обнови друштвеног развоја, све израженији проблеми транзиционог процеса који се рефлектују спорим развојем привреде, незапосленост и социјално раслојавање, спор повратак избеглих и расељених лица, еколошки ризици, а као посебан ризик представљају велике површине територије које су минирани, јер је процес уклањања мина спор и трајаће дужи период.¹⁴³

Обавештајно–безбедносна (сигурносна) агенција Босне и Херцеговине (ОБА-ОСА) је цивилна обавештајно–безбедносна институција, која је одговорна за прикупљање обавештајних података у вези с претњама по безбедност БиХ, како унутар, тако и изван БиХ, њихово анализирање и преношење овлашћеним званичницима и телима.¹⁴⁴

Под претњама по безбедност БиХ сматрају се претње суверенитету, територијалном интегритету, уставном поретку, основама економске стабилности БиХ, као и претње глобалној безбедности које су штетне по БиХ, укључујући: тероризам и међународни тероризам; шпијунажу усмерену против БиХ или штетну по безбедност БиХ на било који други начин; саботажу усмерену против виталне националне инфраструктуре БиХ или на други начин усмерену против БиХ; организовани криминал усмерен против БиХ или штетан по безбедност БиХ на било који други начин; трговину дрогама, оружјем и људима усмерену против БиХ или штетну по њену безбедност на било који други начин; незакониту међународну производњу оружја за масовно уништење или његових компоненти, као и материјала и уређаја који су потребни за његову производњу; незакониту трговину производима и технологијама које су под међународном контролом; радње кажњиве по међународном хуманитарном праву, дела организованог насиља или застрашивања националних или верских група у БиХ.

¹⁴² *Ибид.*,

¹⁴³ *Лексикон држава света*, Народна књига, Београд, 2006, стр. 26

¹⁴⁴ *Закон о Обавештајно-безбедносној агенцији БиХ*, Службени лист БиХ, бр. 12/04., члан 6.

ОБА–ОСА је настала спајањем некадашњих ентитетских обавештајно–безбедносних служби, конкретније, спајањем Обавештајно–безбедносне службе Републике Српске¹⁴⁵ и Обавештајно–безбедносне службе Федерације Босне и Херцеговине¹⁴⁶, и званично је почела да ради 1. јануара 2005. године. Агенција је у потпуности везана за органе извршне власти БиХ. При томе, највећа су права и одговорност Савета министара БиХ, а затим Председништва БиХ.

*Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА)*¹⁴⁷, формирана је 2004. године трансформацијом дотадашње Агенције за информације и заштиту, која је успостављена 2002. године на нивоу Босне и Херцеговине, законом који је наметнуо Високи представник за БиХ.

До ове трансформације, СИПА није била полицијска агенција, могла је само да прикупља одређене информације и да их прослеђује одређеним органима, али у својој надлежности није имала полицијска овлашћења и више је имала карактер обавештајно–безбедносне агенције.

СИПА је управна организација у оквиру Министарства безбедности БиХ, с оперативном самосталношћу, основана ради обављања полицијских послова, а на чијем је челу директор и која се финансира из буџета институција Босне и Херцеговине и међународних обавеза Босне и Херцеговине.

СИПА представља део државне полицијске структуре БиХ. СИПА делује искључиво на професионалним основама, деполитизовано, непристрасно у оквиру датих овлашћења, на територији целе државе.

СИПА је надлежна¹⁴⁸ за спречавање, откривање и истраживање тешких кривичних дела из надлежности Суда БиХ, укључујући најтеже претње организованог криминала, тероризма, ратних злочина, привредног криминала и прања новца,

¹⁴⁵ Закон о обавештајно–безбедносној служби Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр. 21/98 и 17/99.

¹⁴⁶ Закон о обавештајно–безбедносној служби Федерације Босне и Херцеговине, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/02.

¹⁴⁷ Закон о Агенцији за информације и заштиту, Службени гласник БиХ, бр. 15/2002

¹⁴⁸ Закон о Државној агенцији за истраге и заштиту, Службени гласник БиХ, бр. 27/04., члан 2

трговине људима и других кривичних дела против човечности и вредности заштићених међународним правом, те тешког финансијског криминала; прикупљање информација и података о споменутим кривичним делима, те праћење и анализу безбедносне ситуације и појава које погодују развоју криминала; пружање помоћи Суду и Тужилаштву БиХ у прикупљању података, те извршавању налога Суда и главног тужиоца БиХ; обезбеђење, физичку и техничку заштиту лица, објеката и имовине, као и заштиту сведока, и одговорна је за спровођење међународних споразума о полицијској сарадњи и за спровођење криминалистичке експертизе.

6.4. Обавештајно-безбедносне службе Републике Албаније

*Република Албанија*¹⁴⁹ је земља Западног Балкана која је крајем прошлог века изашла из мрачне фазе затворености и самоизолације у којој је била више од тридесет година. Албанија је међу првим земљама Западног Балкана приступила Програму Партнерство за мир, а на конгресу НАТО у априлу 2009.године и званично је примљена у НАТО.

За Албанију је уочљива несразмера између сопствених могућности и деструктивног понашања према суседима, што је резултат историјски изражених геополитичких аспирација према појединим територијама суседних земаља. Узрок тог несразмера јесте чињеница да је знатан део албанског живља под утицајем демографске експлозије, те да је населио територије суседних земаља. Сада се та чињеница узима као основ усмерености албанских геополитичких интереса према тим земљама.¹⁵⁰

¹⁴⁹ *Лексикон држава света*, Народна књига, Београд, 2006, стр. 9

¹⁵⁰ *Ибид.*,

У стратешко-доктринарним документима Републике Албаније¹⁵¹, веома је мало простора уступљено дефинисању безбедносних изазова, ризика и претњи. То није случајно, будући да кључне претње безбедности Републике Албаније не долазе из њеног ближег окружења, чега је она свесна. Суштинске претње њеној безбедности производ су унутрашњег стања у земљи, а посебно пројекта „Велика Албанија“, који генерише бројне војне и невојне изазове, ризике и претње у региону.

Комунистичко уређење државе и једнопартијски систем је престао да постоји од 1990.године, када је успостављен вишепартијски систем и парламентарна демократија, чиме се отворио и простор за реформу и реорганизацију обавештајно-безбедносних служби. Тако је и формирана, 1991.године, јединствена цивилна обавештајно-безбедносна служба под називом *Национална информативна служба (Sherbimi informativ kombetar - SHIK)* и Обавештајна служба албанске армије.¹⁵²

У складу са Уставом Републике Албаније, Председник је надлежан за националну безбедност и овлашћен је да руководи Националном информативном службом (*SHIK*), у чији састав су ушле *Дирекција службе државне безбедности (SHIU)* и *Дирекција обавештајне службе (ZBULJ)*. Председнику државе потчињена је и Служба унутрашње контроле, која има надзорно-усмеравајућу улогу и овлашћења у односу на целокупан обавештајно-безбедносни систем. Цивилну контролу над обавештајно-безбедносним системом остварује Народна скупштина Албаније, преко Комисије за јавни ред и тајну службу.¹⁵³

Сам обавештајно-безбедносни систем Албаније¹⁵⁴, у складу са агресивном спољном политиком матичне државе, спроводи усклађене обавештајне, необавештајне (субверзивне), контраобавештајне и безбедносне делатности и на тај начин представља дестабилизујући чинилац у региону. Највећа обавештајно-субверзивна агресивност испољена је у последњој деценији 20. века против

¹⁵¹ *Ибид.*,

¹⁵² Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 204-211

¹⁵³ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 204-211

¹⁵⁴ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 204-211

суседа, првенствено против Србије и Македоније, а успостављену шпијунско-субверзивну инфраструктуру из тог периода лукаво користи и сада.

Знајући да одређене државе јесу у чланству одређених организација, па и војно-политичких савеза, а да се такође шпијунирају међусобно, те чињеницом да ће земље Западног Балкана ући у евроатлантске структуре економије и безбедности, може се закључити да ће албанска обавештајна служба и у будућем периоду спроводити шпијунске и обавештајне активности према државама у региону.

*Национална информативна служба*¹⁵⁵ је централна обавештајно-безбедносна служба Албаније, чија је намена да обезбеди виталне вредности матичне државе од стратегијског изненађења унутрашњих и спољних угрожавајућих делатности и да доприноси успешности националне политике. Респектабилна јачина (1997. године је, примера ради, имала око 5.000 припадника), солидна стручна оспособљеност (већина њених припадника засновала је радни однос после 1992. године и завршила обавештајне и безбедносне школе у САД, Немачкој и Турској), опремљеност квалитетним оперативно-техничким средствима која је добила од немачких и америчких тајних служби и огромно искуство стечено у отклањању унутрашњих опасности по националну безбедност и у спровођењу шпијунско-субверзивних, претежно терористичко-побуњеничких делатности посредством албанских екстремиста у Србији и Македонији, само су неке од бројних чињеница које указују на њену способност да испуњава захтеве руководства Албаније.

У складу са местом и улогом у систему извршне власти, њене организацијске јединице чине руководећи органи - директор, заменик директора и извршни директори управе, смештени у Тирани и извршни органи (обавештајни центри) размештени на територији Албаније и у иностранству.

¹⁵⁵ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 204-211

Управа за обавештајни рад¹⁵⁶, чији су центри и пунктови размештени у иностранству и у Албанији, спроводи обавештајне и необавештајне делатности. Обавештајне податке о спољним изазовима и претњама безбедности Албанији прикупља применом општепознатих обавештајно-оперативних метода и средстава, пре свега применом агентурног и техничко-прислушног метода. Њене необавештајне делатности првенствено су индоктринарно-пропагандне и терористичке и карактерише их посредност, односно реализују се посредством албанских екстремиста у иностранству.

Иако су извршни органи (центри у срезовима и пунктови у окрузима) Управе за контраобавештајни рад размештени на територији Албаније и углавном ангажовани на заштити виталних државних вредности од шпијунаже, екстремизма, тероризма и организованог криминала, њихови припадници се ангажују и на спровођењу офанзивних прекограничних субверзивних делатности.

Председник Албаније је врховни командант оружаних снага, а Министарство одбране реализује политику одбране. На челу Министарства одбране је министар који, поред осталог, даје акредитацију за војне изасланике у Министарству иностраних послова.¹⁵⁷

Обавештајна служба оружаних снага Албаније, чија је Централа у саставу Генералштаба са седиштем у Тирани, намењена је прикупљању обавештајних информација о војној моћи суседних држава и презентовању војном и државном руководству, које их користи за ваљано одлучивање. Прикупљање обавештајних информација реализује извиђањем техничким средствима, агентуром, коришћењем легалних извора и разменом података са обавештајним службама пријатељских земаља. Унутрашња организацијска структура руководећих органа Обавештајне службе (оперативно одељење, одељење за трупно извиђање и одељење за радио-извиђање, декриптерска служба и аналитичко одељење) поуздано указује (разоткрива) да је успостављена као релативно самостална

¹⁵⁶ Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009., стр. 204-211

¹⁵⁷ Мишовић, С., Ковач, М., *Системи одбране*, ФЦО, Београд, 2006., стр. 409

обавештајна организација која извршава разноврсне задатке.

Наиме, Оперативно одељење, првенствено агентурним методом, прибавља обавештајне податке о војној моћи суседних држава. Одељење за трупно извиђање планира, организује и реализује прикупљање обавештајних података ангажовањем извиђачких¹⁵⁸ и специјалних састава видова оружаних снага. Технички аспект прикупљања обавештајних података у надлежности је Одељења за радио-извиђање, док Аналитичко одељење обрађује прикупљене податке из свих извора и израђује завршна обавештајна документа (процене, анализе, билтене итд.) које ставља на увид одређеним корисницима.

¹⁵⁸ Мишовић, С., Ковач, М., *Системи одбране*, ФЦО, Београд, 2006., стр. 408

ЗАКЉУЧАК

Испољавање савремених претњи безбедности повећало је потребу за обавештајном сарадњом међу државама међународне заједнице. Та сарадња се огледа на пољу билатерале, где се јасно и прецизно дефинишу сви циљеви који се теже остварити у циљу спречавања ризика који су заступљени.

Прогресија доброг обавештајног система огледа се у оснивању посебних државних организација које својим радом и активностима, уз адекватну примену и поштовање нормативних аката, утичу на спречавање и превенцију савремених безбедносних претњи.

Обавештајне активности на овом простору су у протеклим годинама биле доста велике, што од стране великих сила, што од самих држава које се на њему налазе. Поготово је то било актуелно за време ратних дешавања 90-их, али и током бомбардовања СРЈ од стране НАТО пакта 1999.године, те њиховој помоћи албанским сепаратистима на подручју јужне српске покрајине Косова и Метохије.

Основна сврха обавештајних служби јесте да долази до информација и података о интересној држави, коју за ту државу представљају строго поверљиве и тајне податке, а који омогућују да се према њој постави спољна политика и дефинишу интересне сфере.

Намена обавештајних служби јесте да се спровођењем и коришћењем обавештајних и специјалних метода и активности изврше различите тајне, субверзивне, безбедносне и остале акције које су државни органи нагласили као такве.

У том смислу и контраобавештајни рад представља основу функционисања државе, јер ако се не чувају сопствене информације и подаци, не може се ни имати потпуни увид у осигурање суверенитета и територијалног интегритета, те организовања сопственог система безбедности.

Поједине државе не презају од офанзивне карактеристике својих служби безбедности у циљу долажења до важних информација о интересној држави. Тиме се стиче утисак да је баш у овом сегменту и права улога државне контраобавештајне делатности.

Сам термин Западни Балкан је настао у скоријој прошлости, а означава простор држава насталих распадом некадашње СФРЈ и Албаније, уз изузетак Словеније. Геополитички смисао овог простора садржи у себи све оне одлике Балкана који је доста шири регион, али и процеса балканизације народа који на њему живе.

Одликован одличном геостратешком позицијом, Западни Балкан је постао, а Балкан је пре њега вековима био, локација која је интересна сфера великих сила, које на том простору желе да остваре утицај зарад њихове користи. Такође, транзитност кроз простор Западног Балкана и наше земље која је на најбољем положају по том питању, доводио је до крвавих балканских сукоба.

Посматрајући кроз историјске оквири сукобе међу балканским народима, може се закључити да су они настајали пре свега због питања на које нико није имао одговор, те која су остала отворена до данашњег дана.

Геополитички процеси који су се дешавали на глобалном нивоу на крају прошлог века су представљали ефекат утицаја на западнобалканске народе, чиме су они уведени у један дуг и крвав сукоб. Тиме је овај простор постао својеврсни „полигон“ за вежбање утицаја великих и јаких.

Услед оваких дешавања, који су довели до слабљења државних економија, институција и деморалисања становништва услед немаштине, корупције и криминала насталог након њих, државе Западног Балкана су покушале да спроведу одрђене реформе свог безбедносног система. Поједине су у томе успеле у одређеним нормама, мада има оних које и даље извршавају тај процес.

Чињенице које смо изнели у раду јасно наглашавају да је потреба за обавештајним и контраобавештајним службама од стране државе непобитна, немерљива и неизоставна, те да се државе Западног Балкана морају још више ангажовати на плану сарадње по овом питању.

Нерешена питања из прошлости би требало изоставити из овог сегмента, пошто је услед савремених видова угрожавања свака кооперација добродошла, те додатне трзавице и несугласице могу само погоршати ионако тешко стање на терену.

Све ово, додатно је погоршано проглашењем самозване „државе Косово“ од стране његових наводних власти, која је у ратним дешавањима 1999. године имала директног учешћа у злочинима, те се на том простору јужне српске покрајине створио терен за различите облике криминала, корупције, лажних азиланата, али и припрема терористичких група за дејства по свету.

Напори које државе Западног Балкана улажу на плану контраобавештајног деловања превазилазе њихове могућности услед слабости држава, пошто свака добра контраобавештајна служба захтева адекватне материјалне, техничко-технолошке и људске ресурсе, који морају бити школовани на прави начин, усмерени патриотизмом ка својој земљи, те не подложни утицају страних обавештајних служби.

Мишљења смо да ће се на овом простору и даље одигравати утицај великих сила зарад њихових сопствених интереса, те да ће државе Западног Балкана итекако бити погођене деловању страних обавештајних служби. Само добра координација њихових контраобавештајних капацитета и усклађеност могућности и реалног стања на терену могу дати позитиван ефекат на саме националне интересе и системе безбедности тих држава.

Уколико се не изађе из вакуума прошлости, и не окрене модерним схватањима и тежњама савремених држава света, простор Западног Балкана ће остати запуштен и изолован од свих светских дешавања која имају позитиван ефекат, али биће и „полигон“ страних обавештајних служби.

ЛИТЕРАТУРА

- Арнаутовић, Д., Касагић, Љ., Пајевић, Д., *Војна психологија*, ВИНЦ, Београд, 1988.
- Алексић, Ж., Миловановић, З., *Лексикон криминалистике*, Врело, Београд, 1983.
- Бајагић, М., *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко – полицијска академија, Инпрес, Београд, 2010.
- Бајагић, М., *Инострана искуства у развоју теоријског и организационог концепта контраобавештајне активности*, Безбедност, МУП Републике Србије, Графолик, Београд, 2009.
- Бајагић, М., *Обавештајна активност и спољна политика – студија случаја САД*, ВШУП, Београд, 2004.
- Вејновић, Д., *Дефендологија – друштвени аспекти безбедности модерне државе*, Бања Лука, 2007.
- Вукадиновић, Р., *Сигурност на југоистоку Европе*, Интерланд, Вараждин, 1999.
- Вилијамс, П., *Увод у студије безбедности*, Службени гласник, Београд, 2012.
- *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1973.
- Волц, К., *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно–војне односе, Београд, 2008.
- Група аутора, *Војни лексикон*, Војноиздавачки завод, Београд, 1981.
- Димитријевић, В., *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973.
- Драгишић, З., *Систем националне безбедности Републике Србије*, Чигоја штампа, Београд, 2011.
- Драгаш, О., *Савремена обавештајно-безбедносна заједница*, ИП Рад, Београд, 2009.

- Ђорђевић, О., *Основи државне безбедности – општи део*, ВШУП, Београд, 1987.
- Ђорђевић, О., *Лексикон безбедности*, Привредапублик, Београд, 1989.
- Жунец, О., Домишљановић, Д., *Обавештајно сигурносне службе Републике Хрватске*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2000
- *Закон о основама уређење служби безбедности Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 116/07.
- *Закон о Безбедносно-информативној агенцији*, Службени гласник РС, бр. 42/02. *Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији*, Службени гласник РС, бр. 88/09.
- *Закон о обавештајно-безбедносној служби Републике Српске*, Службени гласник Републике Српске, бр. 21/98 и 17/99.
- *Закон о обавештајно-безбедносној служби Федерације Босне и Херцеговине*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/02.
- *Закон о Обавештајно-безбедносној агенцији БиХ*, Службени лист БиХ, бр. 12/04.
- *Закон о Агенцији за информације и заштиту*, Службени гласник БиХ, бр. 15/2002
- *Закон о Државној агенцији за истраге и заштиту*, Службени гласник БиХ, бр. 27/04.
- Јовановић, С., *О држави - основи једне правне теорије, III издање*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922.
- Кегли, В. Ч., Виткоф, Р. Ј., *Светска политика – тренд и трансформација*, Прометеј, Београд, 2004.
- Ковачевић, С., *Основи безбедности и одбране, одабрана предавања*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1996.
- Кековић, З., *Системи безбедности*, Чигоја штампа, Београд, 2009.
- Кеча, Р., *Тероризам-глобална безбједносна пријетња*, Арт-принт, Бања Лука, 2012.
- *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986.

- *Лексикон држава света*, Народна књига, Београд, 2006.
- Лопандић, Д., Кроња, Ј., *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Драслар партнер, Београд, 2010.
- Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003.
- Милашиновић, Р., *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996.
- Милашиновић, Р., *Тајне паралеле – обавештајна служба у међународним односима*, 4. јул, Београд, 1981.
- Маслеша, Р., *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2001.
- Мијалковић, С., Кесеровић, Д., *Основи безбедности са системом безбедности БиХ*, Факултет за безбедност и заштиту Бањалука, Бањалука, 2010.
- Мијалковић, С., Милошевић, М., *Обавјештајно-безбједносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011.
- Мијалковић, С., *Национална безбедност*, КПА, Београд, 2011.
- Мијалковски, М., *Обавештајне и безбедносне службе*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Милошевић, М., *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001.
- Миленковић, Д., Копривица, С., Тородић, В., *Контрола служби безбедности*, Центар за нову политику, Београд, 2011.
- Мишовић, С., Ивковић, В., *Регионална географија*, Факултет безбедности, Београд, 2009.
- Мишовић, С., Ковач, М., *Системи одбране*, ФЦО, Београд, 2006.
- Марковић, Р., *Уставно право и политичке институције, дванаесто осавремењено издање*, ЈП Службени гласник, Београд, 2008.
- *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1966.
- Милосављевић, Б., Петровић, П., *Годишњак реформе сектора безбедности у Србији*, БЦСП, 2009.
- Петковић, Р., *20. век на Балкану*, Службени лист, Београд, 1997.

- Поповић, Д., *Стварање модерне државе*, Драганћ, Београд, 1994.
- *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1989.
- Ракић, М., Вејновић, Д., *Изградња капацитета безбедности демократске државе*, Графопатир, Бања Лука, 2013.
- Ракић, М., Вејновић, Д., *Угрожавање система националне безбедности Републике Србије и Републике Српске*, Графопатир, Бања Лука, 2013.
- Савић, А., *Увод у државну безбедност*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2002.
- Савић, А., *Национална безбедност*, Криминалистичко–полицијска академија, Београд, 2007.
- Симић, Д., *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
- Симић, Д., *Савремене теорије безбедности*, Реформа сектора безбедности, Зборник предавања, Центар за пручавање одбране и безбедности, Београд 2003.
- Стајић, Љ., *Основи система безбедности*, Футура, Нови Сад, 2011.
- Стајић, Љ., *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 1999.
- Стајић, Љ., Гађиновић, Р., *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007.
- Стојановић, Т., *Балканска цивилизација*, Центар за геополитику, Београд, 1995.
- Скакун, М., *Балкан – енигма без решења*, Научна књига, Београд, 1992.
- Стиглиц, Е. Џ., *Противречности глобализације*, СБМ-х, Београд, 2004.
- *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, Београд, 2009.
- Таталовић, С., *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006.
- *Устав Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 1/90.
- *Устав Савезне Републике Југославије*, Службени гласник СРЈ, бр. 1/92
- Фуше, М., *Европска република*, Стубови културе, Београд, 2000.